

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Je univerzální nepodmíněný příjem pro všechny
spravedlivý? Kritika van Parijsova konceptu
Vítek Prokop**

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Bakalářská práce

**Je univerzální nepodmíněný příjem pro všechny
spravedlivý? Kritika van Parijsova konceptu
Vítek Prokop**

Vedoucí práce:

PhDr. Ondřej Stulík, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Vítek Prokop

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce PhDr. Ondřeji Stulíkovi, Ph.D. za to, že se rozhodl moji práci vést, i když už přestal pracovat v akademické sféře. Děkuji mu za všechny jeho cenné rady a za jeho bezproblémovou komunikaci.

Obsah

1 Úvod.....	1
2.1 Definice univerzálního nepodmíněného příjmu.....	3
2.1.1 Univerzalita	3
2.1.2 Nepodmíněnost	4
2.1.3 Příjem	5
2.2 Stručná historie UNP.....	10
2.2.1 První období: právo na půdu.....	10
2.2.2 Druhé období: negativní daň z příjmu.....	12
2.2.3 Třetí období: dopady robotizace	14
3.1 Jak ospravedlnit UNP: argumenty z ne-libertariánských myšlenkových proudů	16
3.1.1 Feministický argument	16
3.1.2 Utilitaristický argument	17
3.1.3 Marxistický argument.....	18
3.1.4 Republikánský argument	21
3.2 Jak ospravedlnit UNP: argumenty z libertariánského myšlenkového proudu	24
3.2.1 UNP a liberalismus	24
3.2.2 Van Parijsův argument skutečné svobody	28
3.2.3 Van Parijs a spravedlnost jako férovost	30
3.2.4 Kritika van Parijsova přístupu	34
4 UNP jako cesta do otroctví? Pravicově libertariánská kritika	38
4.1 Svoboda.....	38
4.2 Daně a stát	40
5 Závěr	43
6 Seznam použité literatury a pramenů.....	45
7 Resumé.....	55

1 Úvod

Finanční krach z roku 2008, pandemie Covidu-19 a nejnověji také ruská invaze na Ukrajinu zasely vážné pochybnosti o efektivitě stávajícího ekonomického a sociálního uspořádání. Není proto divu, že se lidé ohlížejí po možných alternativách. Jednou z nich by mohl být univerzální nepodmíněný příjem (UNP). Myšlenka, že by měla být každému člověku, nehladě na to, zda pracuje či ne, je chudý anebo bohatý, vyplácena v pravidelných intervalech určitá suma peněz.

Tato bakalářská práce bude složená ze dvou komponentů. Tím prvním bude samotný UNP. V posledních letech můžeme díky výše zmíněným krizím zaznamenat výrazný nárůst zájmu o tuto myšlenku. Andrew Yang a Lee Jae-myung byli prezidentskými kandidáty ve dvou odlišných zemích – v USA a Jižní Koreji, oba však učinili z UNP základní kámen svých kampaní (The New York Times 2019, Jun-tae 2022). Kvůli dopadům pandemie zavedla řada různých států jako Brazílie (Telles 2020) či Bolívie (Rauels 2021) nové sociální programy, které nápadně připomínaly UNP. V Keni již přes deset let nezisková organizace GiveDirectly dává bez jakýchkoliv podmínek peněžitou pomoc chudým lidem, přičemž svoji činnost rozšířila už i do Ugandy, Rwandy, Malawi, Libérie, Demokratické republiky Kongo a Maroka (Matthews 2019). V minulosti zavedení UNP propagovala pestrá paleta osobností jako byl Thomas Paine, Milton Friedman či Martin Luther King (Bidadanure 2019: 482).

Pakliže ještě před pár lety bylo UNP jen předmětem akademických debat, nyní se z něj rychle stává téma politické. A zde vstupuje druhý komponent této bakalářské práce, totiž spravedlnost. Jak upozorňuje politický filozof John Rawls, spravedlnost hraje v politice klíčovou roli. Rawlsova kniha *Teorie spravedlnosti* (1971) obnovila zájem o předmět spravedlnosti v politické filozofii a poskytla nový impuls pro vývoj normativní politologie. Právě prismatem spravedlnosti máme tendenci nahlížet nejen na jednotlivé zákony, ale i na samotné politické zřízení (Rawls 1995: 19). Jedním z těch, kteří jsou silně ovlivněni Rawlsem, je i belgický filozof a jeden z nejvýznamnějších propagátorů UNP Philippe van Parijs (Torisky 1993: 289).

Tato bakalářská práce si bere za cíl představit argumentaci, kterou van Parijs ospravedlňuje svoji koncepci UNP. Van Parijs bývá řazen mezi levicové či egalitární libertariány (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 9). Jeho argumenty proto budu komparovat s protiargumenty známého teoretika pravicového libertarianismu Murrey Rothbarda,

který například odmítá samotný egalitarismus. Představení tohoto diametrálně odlišného pohledu v rámci stejného myšlenkového proudu, totiž liberálního myšlení, umožní kriticky přezkoumat van Parijsovo vnímání konceptů spravedlnosti a svobody. Čtenář tím získá komplexní náhled do debaty o spravedlnosti UNP.

První kapitola bude rozdělena do dvou podkapitol a jejím účelem bude blíže představit UNP. V první podkapitole představím van Parijsovu definici UNP spolu s obecnými znaky této myšlenky. V druhé podkapitole pak stručně rozeberu samotnou historii této myšlenky. Zde seznámím čtenáře s tím, jak se vyvíjela argumentace ospravedlňující UNP. V druhé kapitole se pak zaměřím na samotné argumenty, které van Parijs používá k ospravedlnění UNP. Jelikož van Parijs využívá širokou škálu argumentů bude i tato kapitola rozdělena do dvou podkapitol. První podkapitola rozebere argumenty, které si van Parijs vypůjčuje z jiných myšlenkových proudů jako je feminismus či marxismus. Druhá podkapitola se pak zaměří na jeho hlavní argument, na argument skutečné svobody, který vychází z prací Johna Rawlse. V třetí kapitole uvedu ty klíčové myšlenky z prací Murrey Rothbarda, které se nepřímou vztahují k UNP, půjde tedy o myšlenky týkající se problematiky státu a daní. Rothbard považuje zdanění za nespravedlivé a jakoukoliv finanční redistribuci vymáhanou státem považuje za krádež – v kontrastu s van Parijsem, který vychází z Rawlsovy obhajoby státní redistribuce bohatství. Tato kapitola poslouží ke komparování odlišných etických argumentů pro obě tato stanoviska. V závěru pak shrnu hlavní argumenty z předešlých kapitol.

2.1 Definice univerzálního nepodmíněného příjmu

„Univerzálním základním příjmem míním příjem vyplácený vládou ve stejné výši a v pravidelných intervalech každému dospělému členovi společnosti. Grant je vyplácen a jeho výše je stejná bez ohledu na to, zda daná osoba je bohatá či chudá, žije sama či s někým, je ochotna pracovat či nikoli. Ve většině verzí tohoto návrhu, a také v mé, je tento grant poskytován nejen občanům, ale i všem osobám žijícím trvale na daném území“ (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 34). Přitažlivost UNP spočívá v jeho jednoduchosti, pro potřeby této bakalářské práce ovšem nadefinuji univerzální nepodmíněný příjem o něco přesněji. Předně je potřeba si vyjasnit terminologii.

Označení univerzální základní příjem, základní nepodmíněný příjem či univerzální nepodmíněný příjem jsou synonyma. S výjimkou přímých citací budu v této práci kvůli zachování jednoduchosti vždy mluvit o univerzálním nepodmíněném příjmu¹. Koncept UNP měnil často svůj název, v minulosti se tak stejná myšlenka skrývala pod jmény jako občanský příjem, garantovaný příjem, občanské mzdy, státní bonusy, sociální dividendy apod. (ibid.: 35). Jak už název napovídá, myšlenka UNP se skládá ze tří odlišných leč propojených prvků: univerzality, nepodmíněnosti a příjmu. Každý z těchto tří prvků nyní samostatně rozeberu.

2.1.1 Univerzalita

To, co odlišuje UNP od jiných sociálních programů je, že nárok na něj mají úplně všichni. Jak přiblížím v druhé kapitole, tento fakt představuje jeden ze zásadních problémů při ospravedlňování této myšlenky. Proč by na něj měli mít nárok i bohatí? Nebylo by lepší nabídnout peníze jen těm, kteří ji doopravdy potřebují? Obhájci UNP na to odpovídají v zásadě dvěma způsoby: buď považují UNP za univerzálním lidské právo (Wispelaere – Morales 2016: 921) anebo argumentují čistě pragmatickým způsobem. To, že UNP dostávají všichni totiž zamezuje stigmatizaci jeho pobírání, jak se to děje u jiných sociálních dávek (Bidadanure 2019: 485). Univerzalita ale neznamená, že je UNP uniformní. Nárok na něj má sice každý od narození, většinou se ale uvažuje, že by výše

---

¹ Původně se v této práci měl používat název univerzální základní příjem, jakožto přímý překlad anglického Universal Basic Income. Domnívám se však, že výraz nepodmíněný daleko lépe vystihuje princip myšlenky a proto pracuji s názvem univerzální nepodmíněný příjem.

částky byla menší pro nezletilé než pro dospělé. Existuje také možnost, že by se výše UNP měnila podle výše životních nákladů v dané oblasti. Občané žijící v centrech, kde jsou vyšší životní náklady, by dostávali větší příjem než lidé žijící na periferiích, kde jsou životní náklady nižší (Parijs – Yannick 2017: 9).

Jak upozorňuje De Wispelaere a Morales obhájci UNP často nerozlišují mezi formálním a reálným univerzalismem. Aby bylo UNP reálně univerzální bylo by třeba lidem poskytnout i prostředky pro jeho pobírání. Týkalo by se to především bezdomovců, kteří nemají stálou adresu a ani nevlastní bankovní účty (Wispelaere – Morales 2016: 923).

2.1.2 Nepodmíněnost

UNP je nepodmíněný dvěma způsoby. Za prvé je individuální – jeho pobírání tak není podmíněno finanční situací domácnosti, ve které daná osoba žije. A za druhé není navázán na povinnost pracovat (Parijs – Yannick 2017: 8), což představuje druhý zásadní problém při ospravedlňování UNP, který budu v této bakalářské práci detailněji rozebírat. Nehrozí, že by se velké množství lidí rozhodlo zkrátka nepracovat, když by své minimální životní potřeby mohli pokrýt z UNP? Je spravedlivé dostávat od společnosti peníze a nic jí přitom nevracet zpátky?

Pokud se podíváme na různé experimenty s UNP tak zjistíme, že účast v nich je vždy něčím reálně podmíněná. Často jsou tak za UNP označovány sociální programy garantující finanční dávku určité specifické skupině obyvatel jako jsou například matky samoživitelky, otcové samoživitelé, bývalí vězni (Germain 2022) či lidé žijící pod hranicí chudoby (Connelly 2021). Asi největší program do počtu účastníků, který je rovněž nejméně podmíněný, najdeme na Aljašce, kde je již od roku 1999 každému občanovi bez ohledu na jeho věk, s podmínkou že ve státě žije alespoň jeden rok, vyplácena dávka v rozmezí 1000 až 2000 dolarů (Parijs – Hrubec – Brabec 2007:32, Yang 2018: 151). Odhaduje se, že tento program dostal z chudoby 15 až 20 tisíc obyvatel Aljašky (Berman – Reamey 2016: 26). Studie rovněž prokázaly, že se v důsledku programu zvýšila průměrná porodní váha kojenců a vzniklo nejméně 7 tisíc nových pracovních míst v důsledku zvýšené ekonomické aktivity (Chung Ha – Kim 2016: 576).

Každý program UNP, který by fungoval jen v jednom státě či v jedné skupině států, je už z principu podmíněný ať už občanstvím, anebo trvalým pobytem. Skutečně nepodmíněný příjem by tak musel být globální a zahrnovat všechny obyvatele planety. Nepodmíněnost tedy nemůžeme vnímat absolutně, ale relativně. Oproti jiným sociálním programům, kde musí participanti splnit řadu podmínek, je tak UNP relativně nepodmíněný. Podívejme se například na příspěvek na bydlení: aby ho člověk v České republice dostal musí předložit řadu dokumentů – vyplněnou žádost, doklad o svých příjmech v průběhu čtvrt roku, doklad o výši nákladů na bydlení, nájemní smlouvu atd. (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2022). Srovnáme si to nyní s hypotetickým programem UNP, kde za předpokladu, že by byl zacílený jen na obyvatele žijící v chudobě, by žadatel pouze předložil doklad o svých příjmech anebo v případě širšího pojetí programu by stačilo předložit jenom občanský průkaz. Právě administrativní faktory jsou důvodem proč UNP podporují někteří libertariáni jako například Matt Zwolinski (Zwollinski 2015: 516). Díky relativní nepodmíněnosti by takový program nevyžadoval pro svoje fungování rozsáhlý byrokratický aparát jako je tomu u jiných sociálních dávek. Zavedení UNP by tak vedlo ke snížení nákladů na provoz státu, dále by se díky jeho existenci mohly odbourat další sociální programy a snížit regulace pracovního trhu (King – Marangos 2006: 57). Určit kdo si dávku skutečně zaslouží vyžaduje nejenom velké množství úředníků, ale hlavně je to značně neefektivní. Van Parijs poukazuje na řadu studií, podle kterých nejsou sociální programy často schopné dostat se k recipientům (Parijs – Yannick 2017: 17). Pro příklad není třeba zajít daleko. Již zmiňovaný příspěvek na bydlení v České republice nepobírá 6 z 10 domácností, které na něj mají nárok. Buď neví, že takový příspěvek existuje, anebo je odráží nepřehledný byrokratický proces (Za bydlení 2021: 25–26). To je jen dalším argumentem pro co největší nepodmíněnost.

2.1.3 Příjem

UNP je finanční dávka určená přímo recipientovi, nevyplácí se v podobě stravenek či jiných poukázek (Bidadanure 2019: 483). Je zcela na recipientově svobodné vůli, jak s penězi naloží, tj. zda je např. všechny utratí v kasinu, anebo jestli je využije k založení vlastního podnikání. To ale není jediný důvod proč van Parijs považuje UNP za nástroj svobody. UNP zvyšuje vyjednávací pozici zaměstnanců, protože už jen jeho samotná

existence bude nutit zaměstnavatele zvyšovat mzdy. UNP totiž umožní lidem snáze uniknout ze špatně placených prací. Již se nebudou bát velkého výpadku příjmů, když si budou muset delší dobu hledat lépe placené zaměstnání (Parijs – Yannick 2017: 22). Na vztah svobody a UNP se podrobněji zaměřuji v druhé podkapitole druhé kapitoly. Argumentů proč UNP dávat v penězích je ale více. Už jen z praktického hlediska je dnes v době elektronických transakcí snazší alokovat peníze než naturálie. Van Parijs dále uvádí, že takový systém je nejen jednoduché provozovat, je ale také odolnější vůči různým lobbystickým tlakům a není z principu náchylný ke špatné alokaci (Parijs – Yannick 2017: 13).

Návrhy, jak moc velký UNP vlastně má být se liší. V případě USA se často skloňuje jeden tisíc dolarů měsíčně. Van Parijs by za dostatečné považoval částku, která by odpovídala jedné čtvrtině HDP na hlavu (Parijs – Yannick 2017: 11). To by dle údajů z roku 2017 odpovídalo v USA měsíční částce 1163 dolarů, která by dostala každou americkou domácnost nad hranici chudoby (ibid.). Dle mých výpočtů by takto navrhovaná měsíční částka v případě České republiky odpovídala 12 935,64 korunám – a to za předpokladu, že české HDP na hlavu v roce 2021 činilo 26 821,2 dolarů (The World Bank nedatováno) a s využitím kurzu z 2. 12. 2022, kdy jeden dolar odpovídal 23, 15 korunám (Google Finance 2022). Porovnejme si nyní tuto částku s životním a existenčním minimem. Životní minimum představuje dle ministerstva práce a sociálních věcí minimální společensky uznanou hranici nutnou k zajištění výživy a dalších základních potřeb. Výše životního minima pro jedince je od 1. ledna 2023 4860 korun. Existenční minimum, které nemohou pobírat nezaopatřené děti, osoby v důchodu, osoby invalidní ve třetím stupni a lidé starší 68 let, je pak ministerstvem definováno jako minimální částka k zajištění výživy a dalších základních potřeb na úrovni umožňující přežití. Jako taková pak k 1. lednu 2023 dosahuje výše 3130 korun (Ministerstvo práce a sociálních věcí 2023).

Van Parijs však přesnou velikost částky UNP nepokládá za tak důležitou (Parijs – Yannick 2017: 11), hlavní podle něj je, aby částka byla stabilní. Navrhuje ji tak v budoucnu propojit s cenovým indexem nebo případně přímo s výši HDP na hlavu (Parijs – Yannick 2017: 9).

Pokud jde o to, jak často by se UNP mělo vyplácet, tak většinou se uvažuje o měsíční bázi. První návrh od Thomase Spence z roku 1797 počítal s platbami jednou za

čtvrt roku (Parijs – Yannick 2017: 9). V současnosti pouze malá skupina autorů navrhuje vyplácení na týdenní či roční bázi (Bidadanure 2019: 485). Například Aljašský příjem je vyplácen jednou ročně (Yang 2018: 151). Jednorázová finanční částka, kdy by například jedinec od státu obdržel na svoje 18. narozeniny určitý obnos, se pak nazývá základní kapitál a bývá považována za určitou alternativu k UNP (Bidadanure 2019: 485). Debata o tom, který z těchto dvou konceptů je lepší představuje téma samo o sobě. Van Parijs se proti základnímu kapitálu vymezuje s tím, že existuje riziko, že by lidé svůj základní kapitál neuváženě promrhali (Cunliffe – Erreygers 2003: 91). Vzhledem k tomu, že se UNP vyplácí periodicky dostává člověk pokaždé na výběr, jak s penězi naloží. Může se tedy poučit z dřívějších chyb. Nelze samozřejmě předpovědět, jak budou lidé s UNP nakládat. Minimálně u chudých lidí je jasné z proběhnuvších experimentů, že s penězi naloží zodpovědně.

V Chelsea v USA dostává 2000 nejchudších rodin od 200 do 400 dolarů měsíčně. Výzkumníci z Harvard Kennedy School zjistili, že 75 % těchto peněz rodiny utratily v restauracích anebo za jídlo v obchodech. Zbytek pak šel na oblečení anebo výdaje spojené s dopravou (Connelly 2021)². Van Parijs dále poznamenává, že mladí lidé nemůžou dělat tak dobře informovaná rozhodnutí jako když jsou starší, navíc se preference člověka v průběhu jeho života značně mění. Ten samý člověk v různých bodech svého života může s penězi naložit diametrálně odlišným způsobem (Cunliffe – Erreygers 2003: 91).

Na závěr této podkapitoly bych pak rád adresoval otázku financování UNP. I když by se mohlo zdát, že je to zcela mimo zaměření této bakalářské práce, není to pravda. Otázka financování je integrální pro debatu o spravedlnosti UNP. Právě důraz na astronomické náklady takového programu jsou nejčastějším protiargumentem odpůrců (Henderson 2015: 491). Jaká by byla výše nákladů UNP při zavedení v České republice? Jitka Melzochová a Karel Špecián vypočítaly v roce 2015 možné náklady pro pět odlišných schémat UNP. Bohužel ani jedno z probíraných schémat přímo neodpovídá návrhům van Parijse. Nejvíce se mu blíží návrhy dva, a to návrh na irský UNP sestavený Healyem a Katalánský návrh sestavený Danielem Raventosem.

---

² Pasáž převzata z článku autora bakalářské práce (viz Prokop 2021, Kdopak by se základního nepodmíněného příjmu bál? *E-polis.cz*, 1. červenec 2021; <https://www.e-polis.cz/clanek/kdopak-by-se-zakladniho-nepodmineného-prijmu-bal.html>, 26. 3. 2023).

Haely počítá se zrušením řady sociálních dávek s výjimkou penzí a se systémem různých částek, které by dostávaly různé věkové kategorie – děti by například dostávaly částku odpovídající stávajícím příspěvkům na děti, dospělí by zase dostávali částku odpovídající výši podpory v nezaměstnanosti (Melzochová – Špecián 2015: 554). Při aplikování tohoto přístupu na Českou republiku v roce 2015 by sociální výdaje státu vzrostly o 179 % na roční částku 31,2 miliardy euro (ibid.: 556).

Raventos navrhl několik různých návrhů pro katalánský UNP. Van Parijsově koncepci se blíží spíše Raventosova konzervativnější verze, která počítá s tím, že by dospělí obdržely částku odpovídající polovině minimální mzdy a děti by obdržely čtvrtinu této částky. Důchody a další sociální dávky nižší než výsledné UNP by byly kvůli úspoře zrušeny (ibid.: 554). Pokud by se tento přístup aplikoval na Českou republiku v roce 2015, výsledné sociální výdaje by narostly na 25,2 miliardy euro ročně, což by představovalo nárůst o 145 % (ibid.: 556).

Obecně se navrhuje program zafinancovat kombinací různých daní – spotřební daní, daní z bohatství či daní z příjmu (Bidadanure 2019: 485), případně představením zcela nových daní. Příkladem mohou být daně navrhované neúspěšným prezidentským kandidátem Lee Jae-myungem, který chtěl projekt jihokorejského UNP zaplatit pomocí uhlíkové daně, daně za robotizaci výroby či datovou daní vybíranou od společností, které pro svoje podnikání využívají osobní data internetových uživatelů (Suzuku 2020). Van Parijs však nevylučuje ani možnost financovat UNP z prostředků vydělaných pomocí veřejně vlastněných přírodních zdrojů (Parijs – Yannick 2017: 17). Podobně to funguje na Aljašce, kde je příjem financován v podobě dividend z takzvaného Alaska Permanent Fund, do něž částečně plynou peníze díky těžbě ropy na pozemcích vlastněných státem Aljaška. „Peníze z fondu jsou také diverzifikovaně investovány na veřejná i soukromá aktiva, aby generovala dlouhodobé výnosy bez možných velkých rizik. Výnosy z těžby ropy se také jako podíl na celkové hodnotě fondu snížily z 12,2 % v roce 1982 na 0,6 % v roce 2016. Z těchto důvodů je výše výplaty dividend za daný rok ve velké míře nezávislá na místní aljašské ekonomice a výnosech z těžby ropy.“ (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 76).

Je důležité zmínit, že v telefonickém průzkumu konaném 2. dubna 2017 na vzorku 1004 obyvatel Aljašky celkem 64 % respondentů uvedlo, že by byli ochotní místo zrušení programu platit vyšší daň z příjmu. Co je pro kontext této bakalářské práce ale ještě

zajímavější byl fakt, že 90 % respondentů bylo pro, aby příjem dostávali všichni lidé trvale žijící na Aljašce a 74 % souhlasilo s tím, aby příjem dostávali i milionáři. Jinými slovy většina respondentů podporuje univerzalitu příjmu (Harstad 2017: 4). Kromě vyššího zdanění se však nabízí i kompletně jiné způsoby financování. Strana Levice, což je v současnosti jediný aktivní politický subjekt v České republice, který prosazuje zavedení UNP, navrhuje financovat to, co nazývá občanským dividendem, z výdělků státních podniků (Levice 2021: 13). Tato vize odpovídá systému tržního socialismu tak, jak ji navrhl na konci třicátých let dvacátého století Oskar Lange, který počítal s tím, že výdělky kolektivně vlastněných výrobních prostředků budou z části redistribuovány do populace prostřednictvím tzv. sociální dividendy, jak UNP nazýval (Parijs 1991: 110, Marangos 2004: 21). Kromě již zmíněné strany Levice zavedení nějaké formy UNP podporovala i část členské základny České pirátské strany (Jeřábková 2021) a malý, nyní již neaktivní, subjekt Národ Sobě (Národ Sobě nedatováno). Celkově lze říct, že zájem o tuto myšlenku není v České republice příliš velký. Petici evropské občanské iniciativy za zavedení UNP po dvou letech sbírání v České republice podpořilo jen 719 lidí. Celoevropsky získala petice přes 200 tisíc podpisů, nicméně aby se jí zabývala Evropská komise potřebovala získat alespoň milion podpisů ze sedmi zemí EU (Expats.cz 2022).

Jak již bylo zmíněno výše, většina současných návrhů UNP počítá s jeho financováním prostřednictvím daní. Lze však daně považovat za spravedlivé? V kapitole tři rozeberu pohled Murray Rothbarda, který je za spravedlivé nepovažuje, naopak podle něj jsou formou krádeže. Otázka financování je tedy podstatná pro debatu o spravedlnosti UNP.

2.2 Stručná historie UNP

Vzhledem k tomu, že van Parijs v knize *Basic Income A Radical Proposal for Free Society and Sane Economy* (2017) vcelku podrobně historii UNP popsal, toto představení poslouží pouze k ilustrování toho, jak se argumentace ospravedlňující UNP v průběhu historie vyvíjela s tím, že se zaměřím na tři pomyslná období. Na první počátky konceptu UNP, kdy šlo o myšlenku převážně asociovanou s radikály a utopickými socialisty, na 60. a 70. léta 20. století, kdy UNP v podobě negativní daně začal obhajovat neoliberal Milton Friedman, a nakonec na období před pandemií Covid-19, kdy bylo UNP nejvíce ospravedlňováno obavami z dopadů robotizace.

2.2.1 První období: právo na půdu

V literatuře se lze často setkat s tvrzením, že první, kdo s myšlenkou UNP přišel, byl utopický socialista Thomas More ve své knize *Utopia*. Není to ale pravda (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 117, Parijs nedatováno). More pouze mluví o tom, že by bylo místo drakonických trestů za krádeže lepší každému zajistit prostředky pro živobytí. Nijak však už nespécifikoval, jak by toto zajištění životních prostředků mělo vypadat (Parijs nedatováno). Další z utopických socialistů Charles Fourier³ pak pouze navrhoval vyplácení životního minima v naturáliích v podobě třech jídel denně a oděvu (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 113, Parijs nedatováno), jakožto kompenzace pro ty, kteří kvůli fungování společnosti nemohou naplňovat své přirozené právo lovit, rybařit, sbírat plody a volně pást svůj dobytek (Parijs 1992: 10).

S ucelnějším návrhem přišel španělský filozof Juan Luis Vives (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 117). Vives sice stále počítal s dárkami v naturáliích zacílených na chudé, nicméně byl první, kdo přišel s argumentem, který po něm převzali první obhájci UNP, sice: „Všechny tyto věci, které Bůh stvořil, umístil do našeho velkého domova, světa, aniž by je obklopil zdmi a branami, tak aby byly společné všem Jeho dětem“ (Parijs nedatováno). Myšlenka společného vlastnictví země vychází z křesťanství a lze ji

---

³ Osobnosti vybrané pro tuto podkapitolu patří v literatuře k nejzmiňovanějším. Dalším kritériem, kterým jsem se při výběru řídil bylo, jak moc pomohly rozvoji myšlenky UNP ve smyslu originality jejich argumentace. Pro daleko podrobnější přehled historických osobností mohu čtenáře odkázat na již zmiňovanou knihu *Basic Income A Radical Proposal for Free Society and Sane Economy*, případně na internetový článek sepsaný van Parijsem pro BIEN s názvem *A short history of the Basic Income idea*. Z českých textů pak i přes nesprávné identifikování Thomase Mora jako praotce UNP lze doporučit knihu *Základní příjem ve světě: Argumenty, Experimenty, Dějiny*.

vysledovat až ke svatému Ambrožovi (Parijs – Yannick 2017: 71). Právě důraz na společné vlastnictví světa využili při obhajobě UNP skuteční otcové této myšlenky – Thomas Paine a Thomas Spance (King – Marangos 2006: 56).

Podobně jako dnešek se i konec 18. století nesl ve znamení řady krizí, ekonomických a i polických. V této atmosféře sepsal již zmíněný Thomas Paine dvě zásadní díla: *Práva člověka* (1791–1792) a *Zemědělskou spravedlnost* (1795); na *Zemědělskou spravedlnost* pak kriticky reagoval Thomas Spance svým spisem *Práva kojenců* (1796). V druhé části *Právech člověka* navrhuje Paine v rámci boje proti chudobě vyplácet finanční dávku lidem mladším 15 a starší 50 let. Nalézáme zde dva prvky současného UNP. Zaprvé je dávka vyplácena v penězích a za druhé je nepodmíněná pro ty nacházející se v dané věkové kategorii (ibid.).

V *Zemědělské spravedlnosti* pak Paine předkládá návrh, který kompletně odpovídá dnešní definici UNP. V tomto dokumentu adresovaném zákonodárnému a exekutivnímu direktorátu Francouzské republiky navrhuje: „[V]ytvořit národní fond, ze kterého bude každému člověku vyplácena po dosažení věku 21 let částka patnáct liber šterlinků jako částečná náhrada za ztrátu dědictví způsobenou zavedením systému pozemkového vlastnictví.“ (Paine cit. dle Parijs – Yannick 2017: 70).

Zatímco v *Právech člověka* Paine obhajoval verzi UNP na základě toho, že i chudí platí daně – peníze, které by díky UNP obdržely, by tak byly: „[J]en o málo vyšší než zákonný úrok z čistých peněz, které zaplatili,“ (Paine cit. dle King – Marangos 2006: 59) v *Zemědělské spravedlnosti* je UNP kompenzací za to, že všichni lidé nemohou kvůli stávajícím vlastnickým vztahům rovnoměrně uplatnit svoje přirozené právo na zemi.

Paine zde vychází z Lockovské podmínky. Podle Johna Locka má člověk právo na soukromý majetek, pakliže do daného předmětu vloží svoji vlastní práci. V našem případě, pakliže kultivuje půdu. Ale aby člověk nepoškozoval aktem přivlastnění ostatní členy společnosti, kteří mají rovněž právo na svůj vlastní soukromý majetek, zavádí Locke podmínku – člověk si může přivlastnit jen tolik z daného zdroje, aby zbylo dost i pro ostatní (Zwolinski 2013). Paine dochází k závěru, že soukromým majetkem lidí je pouze hodnota zkulturnované půdy, ostatní členové společnosti mají tedy nárok na odškodnění ve výši hodnoty původní nezkulturované půdy, o kterou byli v důsledku systému soukromého vlastnictví připraveni (Parijs 1992: 12). Proč mají právo na odškodnění? Protože půda je jedním z plodů přírody, které byly v přirozeném stavu všem

volně přístupné, což se ale se vznikem civilizované společnosti změnilo. Avšak podle doktríny přirozených práv nikdo nemá právo zbavit ostatní přírodních plodů a nikdo by na tom neměl být hůře, než kdyby stále existoval přirozený stav (King–Marangos 2006: 61).

Painem navrhované UNP nebylo celoživotní, za což jej kritizoval Thomas Spance v *Právech kojenců*. Spanceův způsob obhajoby UNP je ovšem totožný s Paineovým: „[T]akový podíl z nadbytečných rent je nepromlčitelným právem každého člověka v civilizované společnosti, jako ekvivalent přírodních materiálů z jejich společného statku, o které se připravují pronajímáním za účelem kultivace a zvelebování“ (Spance cit.dle Parijs – Yannick 2017: 72).

S výjimkou levicového libertariána Hillela Steinera se v dnešní době UNP již takto neobhazuje (Parijs 1992: 12). Z části za to může jednoduchý problém, totiž že hodnota půdy není stejná, liší se jak v rámci jednotlivých států, tak i napříč nimi. Výše UNP by se tak mohla až drasticky lišit. Právo sice univerzální je, ale samotná částka, která mu má odpovídat, již univerzální není (Hemel 2019: 549). Van Parijs si všímá i dalších problémů s touto argumentací, předně čím více lidí by na světě bylo a čím více by docházelo k vyčerpávání zdrojů (nejenom půdy, ale i třeba nerostného bohatství pod jednotlivými pozemky), tím více by se výše UNP snižovala (Parijs 1992: 13).

Ti, kteří tvrdí, že UNP je lidské právo, proto dnes argumentují z jiných pozic. Například Guy Standing vychází z Painea a mluví o právu na jistotu příjmu; Carol Pateman zase zastává názor, že UNP zaručuje právo na to nebýt zaměstnán (Wispelaere – Morales 2016: 921). Van Parijs zmiňuje esej *Chvála zahálky* (1935) britského filozofa Bertranda Russella a vidí UNP jako nástroj, kterým lze zajistit právo na zahálku, právo, kterého si díky svému postavení mohou již dnes volně užívat bohatí, nikoliv však chudí (Parijs – Yannick 2017: 79).

2.2.2 Druhé období: negativní daň z příjmu

UNP lze obhajovat velmi širokou paletou argumentů. Myšlenka, kterou prosazovali levicoví radikálové našla později své přívržence i mezi zastánci pravice. V roce 1962 v knize *Kapitalismus a svoboda* věnoval Milton Friedman několik stránek myšlence takzvané negativní daně z příjmu (Parijs – Yannick 2017: 84). Negativní daň lze popsat

jako univerzální slevu na dani z příjmu, na kterou by podle některých návrhů měl nárok každý nehledě na výši svého příjmu, a která není podmíněna ekonomickou aktivitou.⁴ Zatímco UNP je převod peněz před zdaněním, záporná daň je převod peněz po zdanění (Rallo 2019: 349). Podle Friedmana: „Základní nebo občanský příjem není alternativou k záporné dani z příjmu. Je to prostě další způsob, jak zavést zápornou daň z příjmu, pokud je doprovázena kladnou daní z příjmu bez výjimek“ (Friedman cit. dle Rallo 2019: 349). Princip záporné daně lze ilustrovat na takovémto případě: „Pokud by práh zdanění byl stanoven na 40 000 dolarech a procento záporné daně z příjmu bylo 50 procent. Někdo, kdo vydělal 20 000 dolarů by od vlády dostal 10 000 dolarů“ (Linke 2018).

Van Parijs identifikuje několik problémů s negativní daní. Předně by musel existovat nějaký systém podpory pro strádající, kteří by museli čekat až na konec fiskálního roku než by došlo ke zpracování jejich daňových formulářů a s ním spojené výplaty peněz. Van Parijs dále poukazuje na to, že i když lze negativní daň aplikovat na jednotlivce, většinou se počítá s tím, že by fungovala pro celé domácnosti, což by ale nebylo tolik spravedlivé jako UNP: „[P]rotože systém záporné daně z příjmu má tendenci předat tomu, kdo si v domácnosti nejvíce vydělá, alespoň část daně málo vydělávajících nebo nevydělávajících si členů domácnosti“ (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 39).

Friedman byl zastáncem neoliberalismu, chtěl tedy aby negativní daň nahradila většinu sociálních programů a ve sféře sociálního zabezpečení ji považoval za druhou nejlepší možnost hned po soukromé charitě (Parijs – Yannick 2017: 85). S tím však van Parijs jako egalitární libertarián nesouhlasí a UNP považuje za doplněk a rozšíření sociálního zabezpečení. „[Z]ákladní příjem nemá nahradit všechny služby poskytované nebo financované státem. Kombinace mírného paternalismu, uvědomění si pozitivních a negativních externalit a zájem o předpoklady kompetentního občanství může v případě některých specifických statků, jako je základní zdravotní pojištění a vzdělání na předškolním, základním a středním stupni, snadno převážit nad argumentem pro hotovost. Taková věcná opatření lze hájit z hlediska dlouhodobých zájmů dotčených jednotlivců a také z hlediska zájmů společnosti na udržení si zdravé a vzdělané pracovní síly a občanů, které jsou klíčové pro dobře fungující ekonomiky a demokracie“ (Parijs – Yannick 2017: 13). 60. léta představovala pro USA obzvláště turbulentní období

---

⁴ Tímto se tak liší například od slevy na poplatníka z daně z příjmu fyzických osob v České republice o kterou může usilovat člověk, pakliže měl v průběhu roku nějaké zdanitelné příjmy (E15 2023).

v souvislosti s válkou ve Vietnamu a silícím hnutím za občanská práva a proti rasové diskriminaci. Právě v tomto období získává myšlenka UNP v USA na popularitě, a to nejenom díky Friedmenem navrhované negativní dani (Parijs nedatováno). Pro zavedení UNP se tehdy vyslovily dvě zcela odlišné osobnosti – v roce 1967 Martin Luther King Junior: „Jsem nyní přesvědčen, že nejjednodušší přístup se ukáže jako nejúčinnější řešením chudoby je ji zrušit nyní široce diskutovaným opatřením – garantovaným příjmem“ (King cit.dle Yang 2018: 144); a v roce 1969 americký prezident Richard Nixon (ibid.: 144). Nixon představil takzvaný Family Assitance Plan, který se podobal negativní dani pro domácnosti ovšem s tou výjimkou, že tomu, kdo by odmítl nabídku zaměstnání by byl příjem snížen. Plán vyvolal mnohé bouřlivé diskuze. V dubnu 1970 jej sice podpořil americký Kongres, ale finanční výbor amerického Senátu jej v listopadu téhož roku zamítl. K realizaci plánu tak nakonec nedošlo (Parijs – Yannick 2017: 90).

Pokud je velikost UNP určena na základě příjmu domácnosti či jedince, tak se jedná v podstatě o negativní daň (Block 2003: 85). Právě kvůli tomu bývá negativní daň prezentována jako levnější a spravedlivější alternativa k UNP. Při správném nastavení daně by totiž mohli příjem dostávat jen chudí a nikoliv bohatí. Tím by se snížila celková finanční náročnost programu a peníze by dostávali jen ti, kteří je reálně potřebují (ibid.: 86). K čemu by ostatně bylo, aby peníze navíc od státu dostával takový Elon Musk či v českém případě Andrej Babiš? To, jestli by negativní daň byla skutečně spravedlivější, rozeberu podrobněji v první podkapitole druhé kapitoly.

2.2.3 Třetí období: dopady robotizace

Jak jsme již mohli vidět, tak myšlenka UNP vždy nabývá na popularitě v časech krizí, kdy se jeví jako možné řešení ke stabilizování společnosti. Zdá se tedy, že největší argument pro jeho zavedení je čistě pragmatický. Neúspěšný prezidentský kandidát Andrew Yang upozornil ve svojí knize *The War on Normal People* (2018) na problém mizejících pracovních pozic v důsledku robotizace: „Obamův Bílý dům zveřejnil v prosinci 2016 zprávu, kde předpovídal, že 83 procent pracovních míst, kde lidé vydělávají méně než 20 dolarů za hodinu, podlehne automatizaci nebo bude nahrazeno. Nástupem samořídících vozidel bude ve Spojených státech odstraněno 2,2 až 3,1 milionu pracovních míst v oblasti řízení osobních automobilů, autobusů a nákladních vozidel. Přečtete si

znovu poslední větu: jsme si jisti, že mezi 2 a 3 miliony Američanů, kteří se živí řízením vozidel, přijdou v příštích 10 až 15 letech o práci. Řízení kamionu je nejběžnějším povoláním ve 29 státech. [...] Automatizace již zrušila asi 4 miliony pracovních míst ve výrobě ve Spojených státech od roku 2000“ (Yang 2018: 10).

Yang ve svojí prezidentské kampani navrhoval zavést tzv. Freedom Dividendy ve výši 1000 dolarů, které by se měsíčně proplácelo každému dospělému Američanovi. Právě tato verze UNP měla zmírnit dopady hromadného mizení pracovních míst v důsledku robotizace (The New York Times 2019). Ne všichni ale s Yangovými černými vizemi budoucnosti souhlasí. Kromě námitek o nadnesenosti odhadů počtu hrozících ztracených pracovních míst je asi nejzjevnější námitkou, že podobně jako industrializace zlikvidovala tradiční povolání typu hrnčír, kovář či pradlena, tak i vytvořila zcela nové druhy pracovních míst (Carey 2021).

Van Parijs se k argumentu robotizace staví poněkud skepticky. Problém nezaměstnanosti jej sice v 80. letech přivedl k myšlence UNP, avšak z jiného důvodu. Van Parijs totiž nesouhlasil s tehdy předkládanými řešeními nezaměstnanosti, tedy se zvyšováním výroby, což považoval za neekologické, či posilování státního vlastnictví výrobních prostředků, což podle něj zase v reálném socialismu ukončilo svobodu. Van Parijs nepovažuje v diskuzi o zavedení UNP argument rostoucí nezaměstnanosti v důsledku robotizace za správný a neměl by se podle něj proto používat. Místo rostoucí nezaměstnanosti totiž podle něj hrozí, že proces robotizace spojený s globalizací povede k polarizaci výdělků, tedy ke stavu, kdy příjmy lidí s lukrativními dovednostmi raketově porostou, zatímco příjmy lidí, jejichž dovednosti budou zastaralé či široce rozšířené, budou naopak rychle klesat. A právě UNP by podle něj mohlo tomuto stavu polarizace zabránit (Pressenza español 2018). Avšak fakt, že i druhý zmiňovaný prezidentský kandidát Lee Jae-myung vnímal situaci podobně jako Yang a chtěl svůj UNP financovat daní za robotizaci (Suzuku 2020) s tím, že v důsledku robotizace hrozí ztráta až 15 procent všech pracovních míst v Jižní Koreji (Ha nedatováno), ukazuje že právě tento argument může hrát významnou roli při budoucích politických debatách o zavedení UNP.

3.1 Jak ospravedlnit UNP: argumenty z ne-libertariánských myšlenkových proudů

Podle svých vlastních slov poprvé narazil van Parijs na myšlenku UNP v roce 1982. Několik následujících let pak hledal způsoby, jak UNP ospravedlnit, protože: „Největší námitka vůči základnímu příjmu nebyla ekonomická, ale největší námitka proti základnímu příjmu byla morální. Lidé řekli: „Nah, dávat lidem příjem za nic, lidem, kteří se rozhodnou nedělat nic, to je nepřijatelné.“ Ale já si myslel že v Rawlsově teorii spravedlnosti, když jdete do detailu, je skutečné ospravedlnění pro to“ (Parijs 2018). S Rawlsovou knihou *Teorie spravedlnosti* se van Parijs seznámil až v roce 1987 (ibid.); roky, které mezitím strávil hledáním ospravedlnění UNP jsou stále patrné v jeho dílech. I když Rawlsův koncept spravedlnosti jako férovosti hraje ve van Parijsově argumentaci stěžejní roli, van Parijs kriticky rozebírá a někdy i přejímá argumenty z jiných myšlenkových proudů, čímž využívá již zmiňovanou bohatou myšlenkovou tradici obhajoby UNP.

V této podkapitole ilustruji, jakým způsobem van Parijs přistupuje k možnostem ospravedlnit UNP pomocí argumentů z myšlenkových proudů feminismu, utilitarismu, marxismu a republikanismu.

3.1.1 Feministický argument

Feministický argument na podporu UNP vychází z problému takzvané druhé směny, totiž že po práci (1. směně) se od ženy očekává, že se ještě postará o chod domácnosti – uvaří, poklidí, postará se o děti atd., což představuje tzv. 2. směnu. I když i v této druhé směně žena objektivně odvede další práci, nejedná se o pracovní činnost, kterou by společnost shledávala hodnou finanční odměny (Heroine.cz nedatováno, Parijs – Yannick 2017: 102). Van Parijs přitom upozorňuje na klasické autorky feminismu jako je Nancy Fraser a Carol Pateman, které tento problém rozebírají. UNP by pak šlo považovat právě za formu jisté kompenzace za tuto neplacenou práci (Parijs – Yannick 2017: 102).

Vzhledem k tomu, že feminismus je rozmanitý myšlenkový proud, neexistuje v něm na UNP názorový konsenzus. Zatímco Ann Withorn považuje UNP za obzvláště výhodný pro ženy, protože jim díky příjmu navíc může nabídnout větší autonomii, Ann Orloff se domnívá, že by opatření jako UNP nemotivovala ženy k tomu, aby se více

zapojovaly do trhu práce a ony by místo toho i nadále zůstávaly ženami v domácnosti (Vanderborght – Widerquist 2013: 142).

Van Parijs na to odpovídá takto: „Vždy jsem považoval za zásadní rozlišovat mezi opatřeními, která upravují rozhodování žen, tím že omezují jejich možnosti a tím, že rozšiřují jejich možnosti... Základní příjem jednoznačně patří do druhé kategorie. Považuji za urážlivé považovat ženy, zejména pak méně kvalifikované ženy, za méně schopné, než muži moudře využít těchto rozšířených možností“ (Parijs cit.dle: Vanderborght–Widerquist 2013: 142).

3.1.2 Utilitaristický argument

Na první pohled by se mohlo zdát, že je utilitarismus ideální k ospravedlnění UNP. Utilitarismus je etická teorie, podle které je mravní jednání takové, které vytváří štěstí. Pomyslným krédem utilitarismu je proto „největší štěstí pro největší počet osob“ (The University of Texas at Austin nedatováno). Utilitarismus tedy dokáže například ospravedlnit to, že pro dostatečné financování UNP by bylo třeba zvýšit daňovou zátěž menšině bohatých (tj. omezit tak určitou redistribucí bohatství jejich přirozené právo na majetek), protože zavedením UNP by se zvýšilo celkové štěstí většiny tak, že by UNP snížilo chudobu a zvýšilo celkovou sociální soudržnost společnosti (Tse 2016).

Avšak jak upozorňuje van Parijs: samotný utilitarismus není schopen obhájit univerzalitu a nepodmíněnost UNP, tedy jeho základní charakteristiky. „[O]becný utilitární argument nepřipouští, že by dávka minimálního příjmu měla být bez závazků. Je pravda, že od lidí, kteří by se rozhodli nepracovat, by se dalo očekávat, že díky této svobodě od závazků se zvýší jejich spokojenost. Ale i když pomineme možnost, že by takoví lidé mohli přehlédnout své vlastní dlouhodobé zájmy, je samozřejmě důležité vzít v úvahu dopad na blaho těch, kteří budou nadále pracovat. Za prvé, k zajištění dané úrovně minimálního příjmu je třeba, aby pracovníci byli zdaněni více, než by byli, kdyby na příjem měli nárok pouze ti, kteří chtějí pracovat. A za druhé, pokud je skutečně (jak jsme citovali Jona Elstera) „široce přijímanou představou spravedlnosti“, že je „nespravedlivé, aby tělesně zdatní lidé žili z práce druhých“, určitý stupeň zášti ze strany pracovníků by měl být zohledněn“ (Parijs – Yannick 2017: 129).

Van Parijs dále upozorňuje na objev, který v roce 1974 učinil Richard Easterlin, když zjistil, že velký růst příjmů v zámožných společnostech se nijak výrazně nepromítl do větší spokojenosti (ibid.: 130). Van Parijs celkově nepovažuje zvětšování štěstí za vhodný cíl pro společnost (ibid.: 131). Marko Kovic pak nachází řadu utilitaristických argumentů pro nepodporu UNP. „Pokud jsou peníze dostupné v rámci UNP alokovány neuniverzálním způsobem přizpůsobením se snižující se mezní utilitě peněz, a tím je maximalizována efektivnost peněz, které jsou přiděleny, celkový pozitivní dopad neuniverzálního základního příjmu je kategoricky větší než pozitivní dopad UNP. Morálního cíle UNP lze lépe dosáhnout prostřednictvím neuniverzálního základního příjmu“ (Kovic 2020: 8). Tento problém by nedokázala vyřešit ani záporná daň z příjmu, protože jak Kovic správně upozorňuje, ta bere v potaz pouze příjmy. Nárok na peníze by tak hypoteticky měl i bohatý herec, který žádný příjem nemá, protože si třeba zrovna užívá rok nicnedělání, kdy využívá pouze svého již nabytého majetku. Peníze z negativní daně tak obdrží stejně jako například chudá servírka, přestože z hlediska štěstí by měl daleko větší dopad, pokud by peníze alokované jemu obdržela servírka namísto ke svému nepodmíněnému příjmu (Kovic 2020: 10).

Van Parijs tedy po podrobné analýze utilitaristický argument zavrhuje. Utilitarismus jako takový dokáže ospravedlnit nějakou formu dávky, avšak takovou, která je neuniverzální a podmíněná.

3.1.3 Marxistický argument

Ve vztahu k UNP jsou dle van Parijse klíčové dva Marxovy koncepty – koncept vykořisťování a koncept odcizení (Parijs – Yannick 2017: 122). Dle Marxe není dělník placen na základě svého reálného pracovního výkonu; částka, kterou dostává stačí pouze k tomu, aby udržel a mohl rozmnožit svoji práci (Lenin 1913, Marx 1977: 38–39). Rozdíl mezi skutečnou částkou, kterou vytvořil svojí prací a tou, kterou obdržel v rámci své mzdy, je pak nazýván nadhodnota. Kapitalista si tuto nadhodnotu vytvořenou dělníky pracujícími pod ním přivlastní, a tím vytvoří svůj soukromý zisk (Nilsen 2020). Z tohoto hlediska by UNP byla v podstatě forma vykořisťování, kdyby ti, kteří by nepracovali a získávali by UNP vykořisťovali ty, kteří by pracovali (Parijs – Yannick 2017: 123).

Dle van Parijse by však UNP mohl sloužit k narovnání podmínek mezi kapitalistou a proletářem. Díky UNP by se zlepšilo postavení proletáře, tedy toho, který prodává svoji vlastní pracovní sílu vůči kapitalistovi, který vlastní výrobní prostředky a práci najímá. Proletář by díky příjmu navíc z UNP mohl odmítnout špatně placené práce a vytvářet tak tlak na kapitalistu, který by vedl ke zvyšování mezd – nerovný vyjednávací vztah mezi kapitalistou a proletářem na trhu práce by se o něco vyrovnal (ibid.: 123). Jak však uvidíme v následující podkapitole – podobně lze obhájit UNP i z pozice republikánství.

Van Parijs věnuje větší prostor možnosti obhájit UNP na základě konceptu odcizení. „V ekonomické rovině považuje Marx za odcizující takovou práci, která je vynucena jako pouhý prostředek fyzické reprodukce, neslouží tedy k rozvoji člověka. Pracovní proces má odcizující charakter v podmínkách soukromého vlastnictví výrobních prostředků, přílišné míry dělby práce a zbožího charakteru výroby [...] V podmínkách anonymního trhu a výroby pro zisk je veškerá sociální interakce redukována na výměnu věcí, logika této výměny si podřizuje lidi a ovládá jejich osudy. V Marxově koncepci odcizení není dostatečně odlišena kritika kapitalismu od kritiky industrialismu. Z této perspektivy je stěží řešitelný například problém možného odcizení dělníků v podmínkách tovární velkovýroby po zrušení soukromého vlastnictví výrobních prostředků.“ (Keller nedatováno). Oddělení finanční odměny od samotného aktu práce by mohlo řešit problém odcizení v podmínkách socialistického kolektivního vlastnictví výrobních prostředků. Nejen z tohoto důvodů se UNP stává pevnou součástí mnoha moderních levicových programů zabývajících se možnostmi postkapitalismu – požadavek na zavedení UNP například najdeme v knize *Vynalézání budoucnosti: postkapitalismus a svět bez práce* (2015) (Fisher 2020: 68).

Van Parijs pak považuje UNP za prostředek k dosažení komunismu. „[P]lný komunismus odpovídá režimu v němž lidé nebudou odměňováni na základě svých schopností, ale zcela na základě svých potřeb, a ve které proto budou vykonávat pouze (dostatečně produktivní) neodcizené aktivity, aktivity, které jsou samy o sobě uspokojující. To jinými slovy odkazuje na stav, kdy byla skutečná svoboda plně realizována. Tím pádem nejpřímočařejší cestou k implementování takto definovaného komunismu, jakmile byly splněny materiální podmínky, je ve formě nepodmíněného základního příjmu“ (Parijs 1992: 17). Van Parijs však dochází k závěru, že socialistické

hospodářství není schopné dosáhnout takové efektivity, jež by byla schopná zajistit potřebné bohatství pro financování UNP. Jediný způsob jak tedy UNP dosáhnout je díky kapitalistické produkci, která je dostatečně efektivní v generování nutných přebytků. Byl by to tedy kapitalismus, který by rovnou vedl ke komunismu – proto taky van Parijs UNP často popisuje jako kapitalistickou cestu ke komunismu (Veen – Parijs: 637–640). Zde narážíme na utopičtější část debaty o UNP – někteří jeho zastánci například tvrdí, že jeho plošné zavedení by bylo cestou k vytvoření nové civilizace (Hrubec – Brabec – Minářová 2021: 24). Je třeba ale říct, že předchozí úvahy jdou proti všeobecně přijímanému stanovisku, že v komunismu již peníze nebudou existovat. Společnost dosáhne takové úrovně prosperity, že nic jako UNP nebude zkrátka třeba.

Van Parijs jakožto libertarián vidí v této marxistické argumentaci velkou slabinu – tato verze obhajoby UNP nerespektuje neutralitu liberalismu ve vztahu k otázce dobrého života. Van Parijs se domnívá, že komunistická společnost by nerozšiřovala svobodu, nýbrž by ji omezovala tím, že by nutila své členy se zabývat jen neodcizenými aktivitami (Parijs 1992: 20). A co by tyto aktivity byly? Marx počítal s tvořivým rozvíjením člověka, stačí si vzpomenout na slavnou pasáž v *Německé ideologii* (1846), kde popisuje komunistickou společnost – ráno by člověk lovil, odpoledne rybařil, večer se zabýval chovem dobytka a po jídle kritizoval (Marx – Engels 1958: 47). Povalování se u televize by byla stěžejní aktivita, která by se v komunistické společnosti měla podporovat pomocí UNP. Jak píše van Parijs: „Kompletně nepodmíněný příjem, který je lidem zaručen, nehledě na to, jak žijí svůj život se zdá partikulárně neefektivním nástrojem ve službách perfekcionista ideálu“ (Parijs 1992: 20). Jelikož marxismus neuznává liberální neutralitu, nedokáže obhájit nepodmíněnost příjmu.

Názory samotných komunistů na UNP se liší. Známý slovinský marxista Slavoj Žižek vyjádřil podporu této myšlenky, pakliže by příjem byl podmíněný prací (Brian 2021). Šlo by tedy o takzvaný participativní příjem – myšlenku, se kterou v roce 1996 přišel Anthony Atkinson. Aby člověk mohl získávat participační příjem, musel by vykonávat nějakou práci – studovat, starat se o nemocného příbuzného, mít brigádu atd. Příjem by tedy pokrýval celou řadu činností, kterými člověk participuje na chodu společnosti (Bussu 2015). V českém prostředí zaznívá vůči UNP spíše skepse. I když se v minulosti nynější předsedkyně KSČM Kateřina Konečná (Konečná nedatováno) vyslovila pozitivně o této myšlence, například Komunistický svaz mládeže publikoval na

svých stránkách několik odmítavých článků (Doran 2020, KSM 2017), a to vzhledem k návrhům ze strany pravicových libertariánů, kteří by chtěli UNP použít jako náhradu za sociální stát. Právě s tímto záměrem představil poprvé možnost UNP jako negativní daně v českém politickém prostředí v roce 2002 tehdejší stínový ministr financí za ODS Vlastimil Tlustý (Melzochová – Špecián 2015: 552). Odmítavě se pak k UNP staví i Ilona Švihlíková a další autoři sborníku *Budoucnost levice bez liberalismu* (Drulák – Keller – Stropnický – Švihlíková 2021: 28).

3.1.4 Republikánský argument

Kromě štěstí lze UNP obhajovat i na základě svobody – jak budu ještě podrobněji ilustrovat v následujících kapitolách. Filozof Philip Pettit se domnívá, že tak lze nejlépe učinit pomocí republikánské myšlenkové tradice, která definuje svobodu jako ne-dominanci ze strany ostatních, a to nejenom v politické sféře (Parijs – Yannick 2017: 119). Co má ne-dominance společného s UNP?

„Předpokládejme, že existuje jen několik zaměstnavatelů a mnoho dostupných zaměstnanců a že časy jsou těžké. V těchto podmínkách já a ti podobní mě nebudeme moci získat slušnou mzdu: mzdu, která nám umožní řádně fungovat ve společnosti. A za těchto podmínek bude stejně tak platit, že bychom byli bezbranní proti drobnému zneužívání ze strany našich zaměstnavatelů nebo proti jejich moci nás svévolně propustit. Proti takové cizí kontrole jsou možné další ochrany, jako jsou ty, které mohou poskytovat silné odbory. Ale nejúčinnější ze všech ochran, která by měla doplňovat ostatní dostupná opatření, by byla možnost opustit zaměstnání a opřít se o základní mzdu, kterou bezpodmínečně poskytuje stát“ (Pettit 2007: 5). UNP by tedy sloužil jako ochrana před dominancí ostatních. Zaměstnanci by už nemuseli snášet špatně placená zaměstnání; mohli by se rozhodnout strávit delší čas hledáním lepší práce či rekvalifikací, protože jejich základní životní potřeby by mezitím mohl pokrýt UNP. Jak vidíme, tak v sobě tento republikánský argument zároveň zahrnuje argument marxistický ale i argument feministický – UNP by osvobodil ty ženy, které jsou finančně závislé na svých partnerech (Pettit 2007: 5). Je ale možné obhájit pomocí republikánství univerzálnost a nepodmíněnost UNP?

Pettit se domnívá, že ano. Velkou výhodou podle něj je, že díky své univerzalitě by odolával volebnímu tlaku na změnu lépe než podmíněné dávky (ibid.: 5). Nabízí se

ale další otázka, a to, zdali by stát, který by UNP zavedl tímto aktem, neporušil republikánskou zásadu svobody jako ne-dominance? Zde Pettit přichází se zajímavou argumentací.

„Je logické, že liberální vláda, která zasahuje do života lidí, aby snížila celkové zasahování, bude muset některým odebrat svobodu jako ne-dominanci, aby takovou svobodu celkově zvýšila. Ale vláda, která zasahuje do života lidí, aby snížila celkovou dominanci, možná nebude muset svobodu – jako ne-dominanci – odebírat komukoli, aby takovou svobodu celkově zvýšila. Žádná podobná nutnost logiky zde není. [...] Pokud vám dovolím ponechat si klíč od skříňky s alkoholem nebo mi schovat mé cigarety, stále mi překážíte, když jednáte na základě tohoto povolení. Ale vaše zasahování nebude ovládním nebo nadvládou, rušení bude řízené nebo nelibovolné. Považuje se zasahování, které by vláda mohla praktikovat při zavádění práva na základní příjem, za kontrolní nebo dominantní formu zasahování do životů těch z nás, kteří jsou relativně poražení? Za vhodných podmínek může být považována za kontrolovaný a nelibovolný. Necht' musí být činnost vlády při zavádění práva na základní příjem podpořena úvahami, které všichni explicitně nebo implicitně považujeme za relevantní při veřejném rozhodování. A pokud to není jedinečně podpořeno úvahami tohoto druhu, ať je vybráno z přijatelných kandidátů na základě nějaké procedury – řekněme parlamentního hlasování nebo dokonce referenda – které takovéto úvahy podporují“ (ibid.: 6).

Van Parijs připouští možnost ospravedlnění UNP na základě republikánství, ale osobně preferuje teorii, která by více kladla důraz na to, aby se ti nejméně svobodní mohli co nejsvobodněji rozhodovat (Parijs – Yannick 2017: 119). Van Parijsovo vnímání svobody se totiž liší od toho Pettitova. Van Parijs odmítá rozlišovat mezi absencí základních svobod a absencí přírodních a sociálních bariér, které dávají těmto svobodám svoji hodnotu. Stejně tak jako máme zákonnou ochranu před úmyslnou újmu, měli bychom mít dle van Parijse zákonnou ochranu před těmi z výše zmíněných bariér, které jsou odstranitelné. Součástí této zákonné ochrany pak má být UNP (Pettit 2007: 3). Narážíme zde na rozdělení svobody na negativní a pozitivní. Z negativního hlediska je jedinec svobodný, pakliže není omezován jiným jedincem či skupinou. Právě negativní svoboda je základem pravicového libertarianismus, mezi jehož čelní představitele patří i Murray Rothbard. Nadřazenost individuálních práv je totiž dle pravicových libertariánů jedinou možností jak maximalizovat svobodu (Tondani 2009: 250). Pozitivní svoboda (na

rozdíl od negativní) klade důraz na příležitost. „Z tohoto pohledu není jedinec svobodný, když nemá prostředky k dosažení cíle, i když mu nikdo, jednatel nebo instituce, neklade překážky. V tomto rámci uvažování se prvky, jako jsou příležitosti, schopnosti a zdroje vlastněné osobou, stávají základem individuální svobody“ (ibid.: 251).

Pettitovi je bližší uvažování pravicových libertariánů, když klade důraz primárně na negativní vymezení svobody, svobody od něčeho, v případě republikánského smýšlení tedy svobody od dominance. „Pokud mi někdo stojí v cestě, je to pro mou svobodu jiná výzva než výzva, kterou přináší strom, který mi spadl do cesty. Pokud mi někdo vyhrožuje újmou, když udělám konkrétní akci, je to jiný druh výzvy než když mě někdo varuje, že utrpím újmu, řekněme z přirozených příčin, pokud to udělám. Je zcela věrohodné poskytnout lidem práva proti úmyslně vnučené újmě ze strany druhých, ale ne tak věrohodné poskytnout jim práva proti nešťastným zvrátům osudu, pokud mají být práva založena na svobodě“ (Pettit 2007: 3). Van Parijs jakožto egalitární libertarián zdůrazňuje důležitost svobody pozitivní, svobody k něčemu, a pokládá ji za stejně důležitou jako svobodu negativní, protože jen když jsou obě koncepce svobody naplněny, tak je podle něj možné dosáhnout skutečné svobody. A jak ukáži v následující kapitole právě na koncepci skutečné svobody a Rawlsovy spravedlnosti jako férovosti van Parijs staví svoji hlavní argumentaci pro ospravedlnění UNP.

3.2 Jak ospravedlnit UNP: argumenty z libertariánského myšlenkového proudu

Tato podkapitola bude rozdělena do čtyř částí. V první obecně představím možnosti ospravedlnění UNP prostřednictvím pravicového libertarianismu a klasického liberalismu. V druhé části představím van Parijsův koncept skutečné svobody. Ve třetí stručně vysvětlím Rawlsovu teorii spravedlnosti a ilustruji, jak ji van Parijs používá k ospravedlnění UNP. V závěrečné čtvrté části pak seznámím čtenáře s kritikou van Parijsova ospravedlnění UNP na základě Rawlsovy teorie spravedlnosti jako férovosti.

3.2.1 UNP a liberalismus

Společnými charakteristikami různých myšlenkových proudů v rámci liberalismu jsou silná ochrana individuálních práv (negativní svoboda), obzvláště pak práva na soukromý majetek a víra v účinnost trhu v zajišťování bohatství spolu s nedůvěrou vůči paternalistickým zásahům státu do trhu. Na čem se pak jednotlivé proudy neshodnou je jak velký stát – pokud vůbec nějaký – je ospravedlnitelný, a jak moc může tento stát zasahovat do samotných mechanismů volného trhu. Na základě těchto kritérií lze rozdělit liberalismus na následující myšlenkové proudy: anarchokapitalismus, který se domnívá, že existenci státu nelze nijak ospravedlnit; libertarianismus ultraminimálního státu, kdy jediný stát, který je ospravedlnitelný, je ten, jehož jedinou funkcí je zajištění ochrany; libertarianismus minimálního státu, který ospravedlňuje pouze stát s minimálními pravomocemi; klasický liberalismus odmítající rozsáhlé redistributivní programy, ale který připouští existenci určité státem garantované sociální záchranné sítě; a levicový libertarianismus, který připouští rozsáhlou státní redistribuci (Hemel – Fleischer 2017: 1203 – 1204, Zwollinsky 2010: 3, Wollf 1977: 9).

Hemel a Fleischer ve svém článku *Atlas Nods: The Libertarian Case for a Basic Income*, který je hlavním informačním zdrojem pro tuto podkapitulu píše, že zastánci anarchokapitalismu představují v akademické sféře velmi malou menšinu a domnívají se, že UNP nelze na základě anarchokapitalismu obhájit. I přes absenci odborné literatury, která by se vztahem UNP a anarchokapitalismu zabývala se domnívám, že jde o poněkud unáhlený závěr. Třetí kapitola této bakalářské práce proto bude věnována právě zkoumání možnosti ospravedlnění UNP na základě tezí Murray Rothbarda, který bývá označován

za zakladatele anarchokapitalismu (libertarianism.org nedatováno). Jak již bylo zmíněno v samotném úvodu, van Parijs patří k levicovým libertariánům. Tato podkapitola se tedy nebude levicovým libertarianismem zabývat a pouze stručně popíše možnosti obhajoby UNP z hlediska klasického liberalismu a libertarianismus minimálního státu známějšího pod názvem pravicový libertarianismus⁵

„Nejznámější formou libertarianismu mezi akademickými filozofy je neo-lockeovská teorie přirozených práv Roberta Nozicka. Tato teorie tvrdí, že jednotlivci vlastní sami sebe a svou práci a že mohou legitimně získat vlastnická práva k vnějším statkům smícháním své práce s těmito vnějšími statky. Jednotlivci mohou volně používat, převádět nebo ničit předměty, k nimž mají vlastnické právo, jakýmkoli způsobem, který neporušuje vlastnické právo nebo vlastnická práva jiných, i když kumulativním výsledkem jednání jednotlivců je silně nerovné rozdělení zdrojů. Kromě respektování těchto negativních práv druhých nemají jednotlivci žádné pozitivní povinnosti poskytovat druhým pomoc. Legitimní aktivity státu jsou tak výrazně omezeny. Je pověřen prosazováním negativních práv jednotlivců a může zdanit jednotlivce, aby financovali tuto funkci. Ale použití daňových příjmů nebo donucovací moci pro jakýkoli jiný účel je nelegitimní“ (Zwollinski 2010: 1). Na první pohled se zdá, že Nozickova logika neumožňuje ospravedlnit UNP, protože Nozick nepřipouští, že by zdanění nutné k financování UNP bylo spravedlivé. Nozick však vychází z Locka, tudíž je možné UNP ospravedlnit na základě Lockovské podmínky stejně jako to učinil již Thomas Peine. Hemel a Fleischer uvádějí dále dva další argumenty na jejichž základě by šlo obhájit UNP v rámci pravicového libertarianismu.

Prvním argumentem je takzvaný mrznoucí turista filozofa Erica Mecka. Meck si představuje turistu, který při výšlapu na horu čelí neočekávaně nízkým teplotám a aby neumrzl, vloupe se do chaty, kterou po cestě objeví. Turista sice porušil soukromé právo na majetek svým nepovoleným vstupem, ale pouze pro to, aby si zachránil život před jistou smrtí. Meck se domnívá, že žádná morální teorie vážící si individuálního života nemůže tvrdit, že mrznoucí turista nemá právo v takové situaci porušit soukromé vlastnictví (Hemel – Fleischer 2017: 1207). Jak toto souvisí s UNP? Meck tvrdí, že pokud by existovala záchranná sociální síť pro lidi v nouzi, neměli by tito lidé potřebu porušovat

---

⁵ Například ale Matt Zwolinsky považuje termín pravicový libertarianismus za zavádějící a preferuje označení tržní libertarianismus (Zwollinsky 2010: 2).

soukromé vlastnictví ostatních – představme si hladovějícího, který v obchodě ukradne jídlo či bezdomovce, který se vloupe do něčí garáže, aby v noci neumrzl (ibid.: 1209). Zjišťujeme tedy, že pro ochranu práva na majetek je vhodná existence nějaké redistribuce ze strany státu. Dle této linie argumentace by však měla být tato redistribuce zacílená jenom na ty, co jsou v nouzi. To je stav, který máme více či méně nyní, a který vede k nepřehledné byrokratizaci celého procesu sociální pomoci. A právě snížení byrokratické zátěže a z něj plynoucí zeštíhlení státu je jeden z hlavních argumentů pro univerzálnost a nepodmíněnost UNP. Jak upozorňují Hemel a Fleischer, libertariáni by neměli věřit, že by stát doopravdy dokázal rozeznat kdo pomoc skutečně potřebuje a kdo již nikoliv (ibid.: 1210). Navíc jak argumentuje Zwollinsky, aby stát získal informace o tom kdo pomoc skutečně potřebuje a kdo ne, musel by nutně získat informace, které může řada lidí považovat za čistě soukromé – výše jejich příjmů, jak moc by je mohli v nouzi podporovat jejich příbuzní a známí, jak moc by se sami snažili si najít práci atd. Díky UNP by takový státní zásah do soukromí nebyl vůbec potřeba (Zwollinsky 2010: 8). Dle logiky argumentu mrznoucího turisty tedy stát bude muset porušit přirozené právo na vlastnictví plodů své práce u některých jedinců, tím že je více zdaní, aby z globálního hlediska toto právo posílil. Jde o stejný jev, na který narazil Pettit, když obhajoval UNP na základě zaručení svobody jako ne-dominance.

Druhý argument vychází z toho, že Nozick považuje za spravedlivé pouze ty transfery bohatství, které proběhly dobrovolně. Vzhledem k tomu, že lidé kradou a podvádí si Nozick dokáže představit, že by stát v těchto případech prováděl nápravu, tedy že by prováděl takové transfery bohatství, aby vytvořil situaci, ke které by došlo, pokud by nebyly porušeny principy spravedlivého získávání a převádění soukromého majetku (ibid.: 1218). Samozřejmě tato argumentace je platná pro libertarianismus minimálního státu. Ve stavu ultraminimálního státu, kdy má stát monopol jen na zajišťování bezpečnosti, si můžeme představit, že by tyto transfery zajišťující spravedlnost neprováděl stát, respektive že by na ně neměl absolutní monopol, nýbrž by je z velké části prováděly soukromé subjekty.

„V ideálním případě by snaha o nápravu znamenala přerozdělování zdrojů od jednotlivců, kteří těžili z minulých nespravedlností (a možná i jejich potomků) k obětem minulých křivd (a opět, alespoň pravděpodobně, jejich potomstvu). Ale jak Nozick uznal, tento ideál může být nerealizovatelný, protože nám chybí dostatek informací o tom, kdo

z čeho měl prospěch a kdo byl poškozen“ (ibid). Zde opět můžeme vidět prostor pro obhájení UNP. Je zajímavé, že s podobným stylem uvažování operuje i novinářka Annie Lowrey ve svojí knize *Dejte lidem peníze* (2018), kde rozebírá možnost UNP jako náhrady za škody, které utrpěla populace afroameričanů v důsledku otroctví a institucionálního rasismu v USA (Lowrey 2020: 160–161).

„[N]eschopnost státu určit, kdo je chudý kvůli minulé nespravedlnosti naznačuje, že univerzální program jako UNP – s redistribucí všem kteří spadají pod prahovou úroveň ekonomického blahobytu – může být nejlepší způsob, jak implementovat Nozickův princip nápravy“ (Hemel – Fleischer 2017: 1219). Z tohoto hlediska tedy lze obhájit určitou formu relativně nepodmíněného příjmu.

Hemel a Fleischer si uvědomují, že na základě Lockových a Nozickových premis je sice možné obhájit nějakou formu dávky, avšak jejich argumentace ještě přímo nepodporuje její univerzálnost a nepodmíněnost. Větší prostor pro obhájení UNP tak vidí v případě klasického liberalismu (ibid.: 1220). Na rozdíl od pravicového libertarianismu připouští klasický liberalismus redistribuci bohatství, není tedy třeba složitě obhajovat redistribuci samotnou a stačí se rovnou zaměřit na to, jak konkrétně obhájit UNP.

Hemel a Fleischer identifikují v rámci klasického liberalismu tři argumenty jimiž by šlo podpořit UNP. První argument považuje zmírnění chudoby za veřejný statek, druhý využívá důrazu klasického liberalismu na souhlas a třetí, podle kterého je UNP nejlepší možný způsob, jak distribuovat příjmy z pigouvianského zdanění přírodních externalit. Za nejpřesvědčivější pak oba autoři považují argument druhý (ibid.: 1220–1221).

Zmínění chudoby jako veřejný statek dobře vysvětluje Friedman, když píše: „Znepokojuje mě pohled na chudobu; Mám prospěch z jejího zmírnění; ale mám z ní stejný prospěch, ať už já anebo někdo jiný platí za její zmírnění...Řečeno jinak, my všichni jsme snad ochotni přispět ke snížení chudoby, pokud to dělají všichni ostatní“ (Friedman cit. dle Hemel – Fleischer 2017: 1225). Dle této logiky je snižování chudoby veřejnou službou stejně jako je zkrášlování veřejného prostoru, jelikož na chudé čtvrti není hezký pohled, či podobně jako policie, protože snižování chudoby lze brát jako předcházení zločinu – i když Hemel a Fleischer připouští, že korelace mezi chudobu a zločinností nemusí být tak silná jak by se mohl člověk domnívat (Hemel – Fleischer 2017: 1225). Možnost ospravedlnit UNP skrz liberální důraz na souhlas poukazuje na kontraktualismus a na fakt, že většina lidí je pro to, aby ve společnosti existovala určitá

forma redistribuce bohatství (idib.: 1227) – zde zdůrazním, že vlivem pandemie Covid-19 výrazně vzrostla v USA a Velké Británii podpora pro UNP v důsledku jednoduchosti pro jeho administraci, a díky tomu, že by ve společnosti snižoval celkový stres (Nettle – Johnson – Johnson 2021: 1). Lze rovněž předpokládat, že popularita UNP bude i nadále růst. Dle této logiky si tedy můžeme představit situaci podobnou společenské smlouvě, kdy si bohatí uvědomují výhody zavedení UNP, a tak dobrovolně souhlasí s jeho zavedením, tedy se svým vyšším zdaněním.

Třetí způsob obhajoby vychází z toho, že klasičtí liberálové uznávají možnost státu napravovat škodlivé vnější externality – například tím, že zdaní znečišťovatele životního prostředí. UNP by pak mohl být z této takzvané pigouvianské daně financován. Oporu pro toto můžeme nalézt v již zmiňované Lockovské podmínce, kdy by daň fungovala jako kompenzace za to že něčí soukromé vlastnictví (např. továrna) znečistil či poškodil soukromé vlastnictví jiných lidí. Ufinancovat UNP z uhlíkové daně pak chtěl například neúspěšný jihokorejský prezidentský kandidát Lee Jae-myung (Suzuku 2020). Hemel a Fleischer vidí tuto linii argumentace jako vůbec nejslabší, protože nedokáže adekvátně vysvětlit proč by peníze z této daně měly být rozdělovány rovnoměrně mezi lidi – neměla by být dávka vyšší pro osoby žijící ve více ekologicky poškozené oblasti? A navíc jak odůvodnit, že peníze z daně jdou rovnou k lidem, proč by stát takto získané finance neměl použít pro uhrazení svých jiných aktivit? (Hemel – Fleischer 2017: 1233–1234).

3.2.2 Van Parijsův argument skutečné svobody

Jak již bylo zmíněno v podkapitole Republikánský argument – van Parijs se od pravicových libertariánů odlišuje svým přístupem ke svobodě. Vracíme se zde k rozdělení svobody na negativní a pozitivní, se kterým přišel poprvé ve své stati *Dva pojmy svobody* filozof Isaiha Berlin (Swift 2005: 57). Van Parijs čisté zaměření na negativní svobodu kritizuje jako posedlost a místo toho navrhuje koncept svobody rozdělit na tři komponenty (Parijs 2003: 21). Prvním z nich je bezpečí od vnějšího útlu, tak jak jej popisují pravicový libertariáni: např. Rothbard, který píše: „[Ž]ádný člověk či skupina lidí nesmí útočit na jedince či na něčí majetek“ (Rothbard cit. dle Parijs 2003: 34). Druhým komponentem je princip sebevlastnění (ibid.). Tento princip je základem libertariánství. Jak už název napovídá, jde o to, že člověk vlastní sám sebe. Může tedy

sám sebe prodávat (dobrovolná prostituce, dobrovolné otroctví), ale nemůže být k ničemu takovému donucen jinou osobou. Jednoduše řečeno: člověk si sám se sebou může dělat co chce a nesmí nikoho k ničemu nutit. Tím pádem člověk nesmí být ani nucen platit určité daně, obzvláště pak daně redistribuční (Taylor 2005: 471–472). Člověk sám sebe vlastní, protože má sám nad sebou plnou kontrolu – má vlastní autonomii, má svobodnou vůli. To má dokázat, že vlastnictví není sociální konstrukt nýbrž přirozené právo. Pokud je tedy člověk nucen platit daň z nemovitosti, kterou vlastní, tak to dle libertariánů reálně pošlapává jeho přirozené právo na absolutní kontrolu této nemovitosti. Dochází zde ke zločinu ze strany státu (Hunt 2022). Třetím komponentem svobody je pak příležitost. Van Parijs se domnívá, že dva předcházející komponenty, totiž bezpečnost a sebevlastnění, jsou nutné pro svobodu, ale k jejímu naplnění nestačí, protože člověk pro každou činnost potřebuje vnější objekty, které principy bezpečnosti a sebevlastnění nepokrývají. „[J]estli nemám jinou možnost než hladovět anebo přijmout mizernou práci, nejsem skutečně svobodný odmítnout druhou možnost“ (Parijs 2003: 22). Princip sebevlastnictví je zkrátka zbytečný, pokud nemám prostředky k tomu zajistit svoje vlastní přežití (Bidadanure 2019: 486). Van Parijs tuto svobodu skládající se ze tří komponentů nazývá skutečnou svobodou a svobodu, o které mluví pravicoví libertariáni a jež se skládá jen z prvních dvou komponentů, nazývá svobodou formální (Parijs 2003: 22–23). A právě o zaručení skutečné svobody by pak každý skutečný libertarián měl dle van Parijse usilovat, protože „[p]ro skutečného libertariána je důležitá nejen ochrana práv jednotlivce, ale ujištění o skutečné hodnotě těchto práv: musíme se zajímat nejen o svobodu, ale, řečeno slovy Johna Rawlse, o „hodnotu svobody“. Při prvním přiblížení závisí hodnota nebo skutečná hodnota svobody člověka na zdrojích, které má osoba k dispozici, aby své svobody využila. Je proto nutné, aby distribuce příležitostí – chápaná jako přístup k prostředkům, které lidé potřebují k tomu, aby dělali to, co by mohli chtít dělat – byla navržena tak, aby nabízela co největší skutečnou příležitost těm, kteří mají nejméně příležitostí, s tím že by formální svoboda každého měla být respektována“ (Parijs cit. dle Bidadanure: 486–487).

3.2.3 Van Parijs a spravedlnost jako férovost

Na přebalu prvního vydání van Parijsovy knihy *Skutečná svoboda pro všechny* z roku 1995 je surfař (EuVisions 2017). Tato kniha bývá považována spolu s článkem *Proč by měli být surfaři krmeni* z roku 1991 za dvě díla, která určila podobu normativní debaty o UNP (Bidadanure 2019: 486). Proč opakující se téma surfařů? Van Parijs se s dílem Johna Rawlse seznámil v roce 1987, a to v rámci přípravy na jistou konferenci konající se v Paříži, které se John Rawls osobně zúčastnil (Parijs 2018). Historika je pak dle van Parijse taková, že při jedné z přestávek se s Rawlsem setkal a řekl mu, že se domnívá, že jeho teorie spravedlnosti by mohla ospravedlnit UNP. K van Parijsovu překvapení však Rawls tuto možnost odmítl s tím, že nevidí důvod, proč by surfaři z Malibu měli od státu dostávat peníze, když celé dny nedělají nic jiného než že serfují. Van Parijs však s tímto výkladem nesouhlasil (ibid.). V této podkapitole stručně vysvětlím hlavní teze Rawlsovy teorie spravedlnosti, a to, jak s nimi van Parijs pracuje.

Rawlsova kniha *Teorie spravedlnosti* (1971) měla velký dopad na politickou filozofii. Tak velký, že někteří neváhají Rawlse řadit po bok takových „velikánů“ jako byl John Lock či John Stuart Mill (Buchanan 1980: 5). Samotná spravedlnost bývá považována za druhou nejdůležitější společenskou hodnotu hned po ekonomickém růstu (Campbell 1988: 8) a Rawls ji považuje za první ctnost společenských institucí (ibid.). Vzhledem k tomu, že spravedlnost může odkazovat k mnoha různým věcem – ke zločinu a výši trestu, k otázkám daní atp. koncentruje se Rawls na takzvaný primární subjekt spravedlnosti, který se týká základní struktury společnosti. Rawls touto základní strukturou rozumí důležité politické, sociální a legální instituce. Jako jejich příklad uvádí ústavu, soukromé vlastnictví výrobních prostředků či monogamní rodinu. Úkolem této základní struktury je pak provádět distribuci výhod a nevýhod sociální kooperace (Buchanan 1980: 7). Rawls si bere za cíl zodpovědět otázku, které principy základní struktury společnosti jsou férové.

Rawls přitom přichází s vlastní teorií společenské smlouvy, pro kterou je klíčový koncept závoje nevědění. Co je tento závoj zač? Zatímco původní teorie společenské smlouvy vychází z hypotetického přirozeného stavu, Rawls přichází s vlastním konceptem původní pozice. V této původní pozici se scházejí lidé a domlouvají se na jakých principech založí civilizaci. Aby bylo toto domlouvání férové, musí k němu existovat férové podmínky, a právě ty zajišťuje závoj nevědění (Campbell 1988: 72).

Lidé, kteří „mají“ tento závoj, jsou svobodní a jsou si rovni. Svobodní v tom smyslu, že nejsou zatíženi žádnými předchozími závazky, povinnostmi či morálními koncepcemi. Lidé v závoji nevědomí jsou si dále rovni – všichni mají stejnou svobodu a stejný respekt k sobě navzájem (ibid.: 75–76). Neví nic o svém sociálním postavení ani o svém přirozeném nadání. Rawls se totiž domnívá, že pokud lidi zbavíme negativního vlivu určitých informací, tak dají přednost férovějším principům (Swift 2005: 32).

Lidé proto v závoji nevědomí neví, jestli jsou bohatí či chudí, neví, jestli jsou chytrí či hloupí, nevědí ani v jaké náboženství věří – jestli vůbec v nějaké (Swift 2005: 30–31). Rawls dále předpokládá, že všichni lidé v závoji nevědomí jsou racionálními aktéry, kterým jde o naplnění svých cílů. A právě díky těmto podmínkám navrhnou férové principy základní struktury společnosti. Nebudou riskovat žádná diskriminační opatření, protože neví, jestli by jimi nebyli oni sami dotknuti (Campbell 1988: 81).

Dle Rawlse se lidé takto v původní pozici shodnou na dvou základních principech spravedlnosti. „První: Každý člověk má mít rovné právo na co nejrozsáhlejší systém základních svobod, který je slučitelný s podobným systémem svobody pro všechny. Druhý: Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby (a) sloužily k maximálnímu prospěchu nejméně zvýhodněných občanů, a (b) byly spojeny s úřady a funkcemi, které jsou otevřeny všem v podmínkách férové rovnosti příležitostí“ (Swift 2005: 32). První princip rovnosti základních svobod je lexikálně nadřazen druhému principu. Princip b), nazývaný princip férové rovnosti příležitostí, je pak lexikálně nadřazen principu a nazývaném princip diference. To znamená, že teprve poté, co naplníme první princip rovnosti, můžeme začít naplňovat druhý princip (Swift 2005: 32, Buchanan 1980: 13). Dle Rawlse je tedy právo nadřazeno dobru (Campbell 1988: 79). „Toto uspořádání znamená, že porušení stejných základních práv institucemi podle prvního principu nemůže být ani ospravedlněno, ani kompenzováno větším sociálním a ekonomickým prospěchem. Rozdělení bohatství a příjmů a hierarchie úřadů musí být konzistentní jak se svobodou rovnoprávného občanství, tak se stejnými šancemi pro každého“ (Rawls 1995: 49).

Tyto principy slouží k distribuci toho, co Rawls nazývá primárními statky což jsou občanské svobody, životní šance, schopnosti, příjmy, bohatství a sebeúcta (Swift 2005: 31). Rawls pod základními svobodami garantovanými prvním principem pak rozumí svobodu participovat na politickém dění, svobodu slova, svobodu vyznání, osobní

svobodu tak jak ji umožňuje právní stát, svobodu od svévolného zatčení a zabavení majetku a právo na soukromé vlastnictví (Buchanan 1980: 10). Zatímco první princip distribuuje občanské svobody, princip diference se pak zabývá nerovnostmi v distribuci primárních statků, nejméně zvýhodnění jsou míněni ti, kteří mají nejmenší šanci tyto statky získat (ibid.), a kteří jich mají nejméně (Swift 2005: 35). To, že tyto nerovnosti budou k prospěchu kohokoliv znamená, že jejich existence je celkově prospěšná společnosti, takže z existence těchto nerovností mohou ve výsledku těžit i sami znevýhodnění. Princip férové rovnosti příležitostí poté garantuje že i lidé, kteří mají méně primárních statků mají stále rovný přístup k příležitostem a mohou se tak ucházet o úřady a pozice jako stejně talentovaní lidé, kteří ovšem mají primárních statků více (Buchanan 1980: 12).

Rawls dále popisuje čtyřfázový proces během něhož je postupně závoj nevědění zvedán. V první fázi dojde k vytvoření dvou principů spravedlnosti, ve druhé je zřízeno ústavodárné shromáždění za účelem vytvoření vlády, ve třetí fázi zákonodárci již znají základní ekonomická fakta o společnosti a ve čtvrtém je závoj nevědomosti již zcela odstraněn (Campbell 1988: 81). Rawls již dále nepopisuje, jak jsou odůvodněny jednotlivé primární statky, ani která legislativa a způsoby vlády budou přijaty. Rawlsovým cílem je pouze ukázat to jakou roli hraje spravedlnost ve společnosti (ibid.: 82). Ve výsledku tak ospravedlňuje klasickou liberální vizi společnosti doplněnou o určitou formu sociálního státu. Jak s tímto pracuje van Parijs?

„[P]rincip diference nevyžaduje pouze to, aby každý měl zaručenou minimální úroveň spotřeby. Kromě příjmu znižuje bohatství a nepodmíněný základní příjem se rovná dotaci rozložené na celý život lidí. Dále znižuje pravomoci a výsady a nepodmíněná povaha základního příjmu dává moc těm nejslabším v kontextu zaměstnání i domácnosti. [...] Navíc, jak v dřívějším článku, tak v *Teorii spravedlnosti*, Rawls výslovně převzal (tehdy poměrně nový) koncept „záporné daně z příjmu“, aby ilustroval, jak by jeho principy spravedlnosti mohly formovat distribuční větev institucí spravedlivé společnosti [...]“ (Parijs – Yannick 2017: 110).

Jak již jsem zmiňoval, Rawls však možnost obhájit UNP prostřednictvím své teorie spravedlnosti odmítal, dokonce později zařadil mezi primární statky volný čas, díky čemuž ti, kteří odmítají pracovat, a mají tak volný čas navíc, nepatří k těm nejméně zvýhodněným a není tedy ospravedlnitelné, aby společnost jejich stav jakkoliv

kompenzovala (Swift 2005: 35). „[O] dvacet čtyři hodin méně, než standardní pracovní den by mohlo být zahrnuto do indexu jako volný čas. Ti, kteří nejsou ochotni pracovat, by měli standardní pracovní den volného času navíc a tento volný čas navíc sám by byl stanoven jako ekvivalentní indexu primárních statků nejméně zvýhodněných“ (Rawls cit. dle Parijs 1991: 108). Rawls ve výsledku srovnává volný čas s příjmem a ten kdo celý den nic nedělá podle něj spotřeboval čas ve výši minimální mzdy (Parijs – Yannick 2017: 110). Toto srovnání je však problematické, a to hned z několika důvodů. Van Parijs celý problém s volným časem popisuje na myšlenkovém experimentu se dvěma stejně talentovanými lidmi, kteří mají však odlišný přístup k životu – Crazy, který preferuje práci a Lazy, který preferuje volný čas. Pakliže by volný čas nebyl součástí primárních statků, celý systém UNP by byl diskriminační vůči lidem jako Crazy, kteří více času tráví prací. Crazy je více zdaněn, aby mohlo být UNP ufinancováno, ale ze zavedení UNP více těží lidé jako Lazy, jelikož jim mnohem lépe umožňuje naplnit jejich představu dobrého života, ale to na úkor Crazy, jehož představa dobrého života zahrnuje práci (Parijs 1991: 105–106). Van Parijs nebyl jediný, kdo si tohoto problému všiml. Podle Richarda Musgrave: „Implementace maximinu tak vede k redistributivnímu systému, který mezi jednotlivci se stejnou výdělečnou schopností zvýhodňuje ty, kteří preferují volný čas. Je to výhoda pro samotáře, světce a (nekonzultující) učence, kteří vydělávají, ale málo, a proto nebudou muset velkou měrou přispívat k přerozdělování“ (Musgrave cit. dle Parijs 2003: 96). Pakliže ale je mezi primární statky přidán i volný čas, systém je nyní diskriminační vůči lidem typu Lazy, protože ztrácí nárok na dávku, či její část, jelikož nepracují tolik co ostatní. Van Parijs klade velký důraz na liberální neutralitu státu – stát nemůže určovat co je dobrý život, protože všichni lidé mají právo žít dle svých vlastních úvah o tom co to dobrý život je, a van Parijs jako „skutečný libertarián“ jim navíc chce dát i prostředky pro to, aby své individuální představy o dobrém životu mohli naplnit. Je tudíž pro něj zcela nepřipustné, aby forma UNP obhájená na základě Rawlse jakkoliv diskriminovala lidi za jejich osobní preference (Parijs 2003: 98). Samozřejmě svázání volného času s příjmy vytváří pro Rawlsovsky obhájenou formu UNP další problémy. „Důsledná realizace Rawlsova návrhu vyžaduje, aby takto vzniklé finanční prostředky byly využity jako dotace úměrné počtu odpracovaných hodin. Pokud by totiž dotace byla více než úměrná, index primárních statků u pracovníků na plný úvazek by rostl rychleji než u pracovníků na částečný úvazek. A pokud by byl nižší než proporcionální, index

pracovníků na částečný úvazek by rostl rychleji než index pracovníků na plný úvazek“ (Parijs 1991: 109–110). Navíc je vůbec otázkou, co to je práce. Je práce, když si doma uklidím anebo když za peníze uklidím u někoho jiného doma? A jak vůbec dobu práce porovnávat? Některé činnosti jsou totiž namáhavější než jiné, což při prostém porovnání doby práce nejde poznat. Dalším problémem je pak nedobrovolný volný čas (ibid.: 110–111). Van Parijs je přesvědčen, že výše zmíněné námitky ospravedlňují UNP pro všechny. Pokud jde pak o samotný problém volného času na indexu primárních statků van Parijs ve svém článku *Proč by měli být surfaři krmeni* a v knize *Skutečná svoboda pro všechny* svoji argumentaci rozvíjí dále, avšak prostor této bakalářské práce neumožňuje důsledně popsat jeho linii argumentace. Postačí tedy uvést, že ve svojí nejnovější knize k problému volného času přistupuje následovně: „To, co je třeba maximalizovat podle tohoto principu [principu diferenciacce] není výsledek (ve smyslu příjmu, bohatství, pravomocí a výsad), kterého skutečně dosáhli ti nejméně zvýhodnění, ale průměrný výsledek, kterého mohou doufat, že dosáhnou na základě sociálního postavení, ke kterému mají přístup. To, jaké úrovně výsledků dosáhne každý jednotlivec zastávající jakoukoli sociální pozici, včetně té nejhorší, během života, bude vysoce citlivé na individuální preference a volby. Jakmile je takto interpretován princip difference, zařazení volného času do indexu sociálních a ekonomických výhod má diametrálně odlišné důsledky. Podle výsledného rovnostářského výkladu, považovat volný čas za virtuální příjem, jak navrhoval Rawls, znamená zbavit surfaře jeho práva na dávku, na kterou by jinak měli nárok, kdyby jeho volný čas nebyl zahrnut do jeho indexu“ (ibid.: 112).

3.2.4 Kritika van Parijsova přístupu

Problém surfaře z Malibu je centrálním problémem UNP. Všimněme si, že van Parijs nepopisuje Lazyho jako člověka, který vůbec nepracuje, ale jako člověka, který preferuje volný čas. Možná Lazy pracuje méně než ostatní, anebo zkrátka svůj čas investuje do něčeho, co jako práce není současnou společností hodnoceno (třeba právě do surfování). Jenže co člověk, který doopravdy vůbec nic nedělá? Zapomeňme na poněkud poetický příklad surfaře a představme si člověka, který celé dny jen vysedává u televize. Má i on nárok na UNP? Van Parijs se domnívá, že ano. I když se nám nelíbí jeho životní styl, ctíme princip liberální neutrality a nemůžeme jej tak odsuzovat. Je to stále

lidská bytost, a tak má právo na skutečnou svobodu a tu nejlépe garantuje UNP. Filozof Eugen Torisky však s van Parijsovým přístupem ke konceptu liberální neutrality nesohlasí. „Pokud takové koncepce dobrého života porušují základní hodnotu, která je základem principu liberální neutrality – totiž respekt k autonomii mravních aktérů – intuitivně se zdají být mimo mísu. Liberální společnost musí přinejmenším poskytovat maximální možnou svobodu svých občanů zvolit si vlastní pojetí dobrého života, ale musí být také schopen chránit schopnost svých členů jednat podle své volby, pod hlavičkou Rawlsova primárního dobra. Bezpodmínečná liberální neutralita se tedy zdá být nerozumná, ne-li sebeporážející [...]“ (Torisky 1993: 292). Jak toto souvisí s UNP? „[V]an Parijs může pouze dojít k závěru, že liberální neutralita opravňuje surfaře k podstatnému UNP za předpokladu, že jeho pojetí dobrého života je neinvazivní. Není však existence postavená na neustálém odebrání primárních statků společnosti, nedělání vůbec nic, aby je nahradila, invazivní pro společnost jako celek, ne-li pro jednoho jedince?“ (ibid.: 294). Torisky dále rozebírá problém členství ve společnosti. Rawls přiznává, že jeho teorie spravedlnosti opouští ideál politické komunity postavený na jedné morální, náboženské či filozofické doktríně, avšak i přes pluralitu názorů existuje konsenzus na politickém vnímání spravedlnosti. A člověk, který celý den nic nedělá, svojí nečinností tento liberální konsenzus nijak nepodporuje (ibid.: 294–295). Torisky souhlasí s tím, že by liberální společnost měla být co nejvíce neutrální ve vztahu ke koncepci dobrého života. Avšak koncepce života, která reálně jen předstírá roli občana je invazivní. Van Parijs na to namítá, že slovo invazivita má více významů, a že Toriského argument se zaměřuje na nesprávnou invazi (ibid.: 295). Torisky se zkrátka domnívá, že absolutně nepodmíněný příjem zkrátka zachází příliš daleko, jelikož by oslaboval celkovou kohezi liberální společnosti (ibid.: 296–297). To by bylo dost nebezpečné, pokud by UNP vedlo k vytvoření velkého počtu lidí odmítajících práci, zásadně by to ohrozilo hospodářské fungování společnosti (a tím pádem i UNP), a právě ekonomický růst bývá někdy považován za důležitější hodnotu než spravedlnost, jak upozorňuje Campbell, i když by to tak dle Rawlse být nemělo.

Možná právě proto van Parijs začal prosazovat, aby společnost zavedení UNP kombinovala se silným důrazem na pracovní étos – „Van Parijs navrhuje, že tento druh étosu by mohl být instrumentálně opodstatněný, vzhledem k jeho zjevnému potenciálu zvýšit objem placené práce při dané čisté mzdě, a tedy i úroveň nejvyššího udržitelného

základního příjmu“ (Birnbaum 2011: 397). Jak by šlo zkombinovat tento pracovní étos s UNP? Birnbaum uvádí zajímavý příklad, a to úvahu z knihy *Dobývání chleba* (1892) od ruského anarchokomunisty Kropotkina. „Jsme-li dostatečně bohatí, abychom vám poskytli životní potřeby, s potěšením vám je dáme... Jste lidé a máte právo žít. Ale protože si přejete žít ve zvláštních podmínkách a opustit naše řady, je více než pravděpodobné, že za to budete trpět ve svých každodenních vztazích s ostatními občany. Bude se na vás dívat jako na přízrak buržoazní společnosti“ (Kropotkin cit. dle Birnbaum 2011: 399). Jedinci, kteří by přijímali UNP, ale nic už by společnosti nevraceli, by tak mohli ve společnosti prosazující silný pracovní étos čelili zvýšené ostrakizaci a odsuzování. Je ale toto kompatibilní se zásadou liberální neutrality státu? Nikoliv. Birnbaum ve svém článku navrhuje několik možných způsobů řešení tohoto problému.

První způsobem řešení by bylo prosazovat pracovní étos, kde by přispívání na chod společnosti nebylo vnímáno jako striktní povinnost, nýbrž jako ctnost. Druhým způsobem řešení by byl pracovní étos, který by odděloval práci od produktivismu, čímž by ve výsledku zahrnoval i činnosti jako je starání se o děti či nemocné příbuzné a různé formy dobrovolnické činnosti. Jako třetí možnost pak uvádí laxnější ale stále produktivisticky zaměřený pracovní étos. To znamená takový, který práci nepovažuje za povinnost nýbrž ctnost, ale který za práci považuje pouze ty činnosti, které produkují nějakou hodnotu. V rámci tohoto přístupu tak výše zmíněné dobrovolnictví prací není. Z těchto tří možností pak tu druhou považuje za nejlepší (ibid.: 404). „Širší [pracovní] étos by znamenal méně činností a životních stylů v rozporu s jeho předpisy. Navíc, i když odklon od příslušných ctností musí být takovým pohledem zjevně odrazován (řekněme postoje velmi chamtivého Crazy nebo velmi pasivního Lazy), krok od povinnosti ke ctnosti nám umožňuje říci, že i nectnostné postoje a chování mohou být slučitelné se spravedlností“ (ibid.)

„Van Parijsův ideál skutečné svobody pro všechny s důrazem na ZP nedokáže nabídnout teorii spravedlnosti, která by mohla naplnit rozmanitý seznam primárních statků, které Rawls stanoví; zejména primární dobro sebeúcty. Návrh ZP je příliš jednoduché řešení. Neprinese to nejlepší rozdělení všech primárních statků. Schůdnějším řešením je to, které nabízí sám Rawls, ve kterém je zřízeno různorodé množství institucí. Například, že společnost by měla v krajním případě převzít roli zaměstnance“ (Farrelly 1999: 284). To, že van Parijs připouští možnost kombinovat zavedení UNP s vyšším

důrazem na pracovní étos tuto námitku částečně vyvrací – lze si totiž představit, že za účelem dosažení vyššího pracovního étosu (který by ale zároveň nešel příliš proti liberální neutralitě) by bylo třeba upravit stávající společenské instituce či zavést instituce nové. UNP, či jak o něm Farrelly píše, základní příjem tak rozhodně nemůže být považován za příliš jednoduchý.

Všechny výše uvedené námitky vůči van Parijsově přístupu jsou námitkami Rawlsiánskými, co ale kritika z diametrálně odlišného úhlu pohledu? V následující kapitole rozeberu postoje Murraye Rothbarda vůči komponentům, které jsou pro van Parijsovu koncepci UNP klíčové a na základě toho představím kritiku UNP z pozic pravicového libertarianismu a anarchokapitalismu.

4 UNP jako cesta do otroctví? Pravicově libertariánská kritika

Jak jsem ilustroval v předchozí kapitole, van Parijsův centrální argument stojí na svobodě, tedy na tom, že by UNP rozšiřoval svobodu jednotlivce. Ale co když je opak pravdou? Co když by UNP jedinci svobodu bral? Právě to je hlavní námitka kritiků UNP z řad pravicových libertariánů, který v této kapitole rozeberu. Primárně zde budu čerpat z knihy *Ethics of Liberty* (1982) sepsané již zmiňovaným Murrayem Rothbardem, který ve svých pracích čerpal a kriticky navazoval na pravicového libertariána Ludwiga von Miseseho (Gordon nedatováno). Jak jsem psal v předchozí kapitole, možnost obhájení UNP v anarchokapitalismu není v literatuře nijak podrobně probírána. Tato kapitola se touto možností zabývá a zároveň s tím rozebírá kritiku pravicových libertariánů vůči UNP. Vzhledem k tomu, že je Rothbard považován za jednoho z hlavních teoretiků anarchokapitalismu (Caplan 2008: 10), bylo pro mne přirozené se na něj zaměřit. Nyní stručně zanalyzuji, jak Rothbard rozumí třem konceptům, které s UNP zásadně souvisí, a to jsou svoboda, daně a stát.

4.1 Svoboda

Rothbardův přístup ke svobodě je unikátní v tom, že svobodu přímo propojuje s vlastnickým právem. „[K]oncept práv dává smysl jenom jako koncept vlastnických práv“ (Rothbard – Hoppe 2014: 113). Co to znamená? Rothbard to ilustruje na několika příkladech. Člověk podle něj nemá právo na svobodu slova, ale má právo si založit vlastní noviny či si v nich koupit prostor a svůj názor v nich publikovat. S výjimkou vlastnického práva a práva na svobodnou smlouvu a práva na transfer neexistuje již nic dalšího jako svoboda slova (ibid.: 113–114). Svoboda slova je umožněna jen a pouze existencí práva na soukromý majetek. Rothbard takto rozebírá takzvaný „problém předsedy“ popsany francouzským politickým teoretikem Bertrandem de Jouvenelem. Problém předsedy se zabývá tím, jak přidělovat čas na zasedání shromáždění anebo místo v novinách. Rothbard čas či místo popisuje jako cenný zdroj, který ale vzhledem k tomu, že jeho použití je beznákladové je vysoce žádan všemi, v důsledku čehož poptávka vysoce převyšuje nabídku (ibid.: 116). Jak tento problém vyřešit? Cenou. Rothbard si představuje, že by na shromáždění proběhla aukce a ten kdo by dal vyšší nabídku by získal daný čas na pódiu. Pro Rothbarda je ovšem klíčové, že lidé sami o sobě právo na

svobodu slova nemají, mají pouze možnost zažádat vlastníka prostoru shromáždění o možnost vystoupení (ibid.). Když se nad tímto zamyslíme, tak zjistíme že z tohoto přístupu plynou zajímavé etické závěry. Vlastník novin si může publikovat úplně co chce (noviny jsou jeho soukromým majetkem), není nijak omezován morálkou či míněním ostatních. Může provádět ve svojí redakci cenzuru – bylo by například zcela přípustné, kdyby Jeff Bezos nakázal novináři pracujícím v jím vlastněném Washington Post, že nesmí psát o pracovních podmínkách ve skladech Amazonu. A asi nejkontroverznější závěr: výše vašich svobod je přímo úměrná výši vašeho soukromého majetku. Chudý člověk by nikdy nemohl vystoupit na shromáždění, protože by si nemohl koupit čas na vystoupení. Fakt, že nemá dost soukromého majetku by znamenal, že ztratil svoje právo na svobodu slova, protože to je dle Rothbarda jen: „podkategorie vlastnického práva“ (ibid). Je důležité zde však uvést, že tento závěr platí jen za určitých podmínek a slouží tak pouze k ilustrování potenciálně problematické etické pozice, která z těchto úvah vyplývá.

Vylučuje toto vnímání svobody UNP? Pokud získávám příjem mohu zvyšovat svoje soukromé vlastnictví a tím pádem i možnosti, jak vykonávat svoje svobody. Ale můžu být považován za skutečně svobodného jedince, pokud je míra mojí svobody přímo závislá na příjmu, který ale svoji vlastní individuální činností nemůžu nijak ovlivnit, protože jej dostávám jako fixní částku od externího aktéra? Odpověď zní: nikoliv. Podle pravicových libertariánů by UNP nedávalo svobodu, jak se domnívají levicoví libertariáni, nýbrž by svobodu zmenšovalo, protože: „Univerzální základní příjem vytvoří behaviorální závislost nápadně podobnou závislosti na systému sociálního státu. Mnoho příjemců sociálních dávek začne silně záviset na těchto vládních příspěvcích a poté se začnou rozhodovat na základě této závislosti. [...] Skutečnost, že tato politika ze své podstaty vytváří více závislé než soběstačné chování, by měla být okamžitě varovným signálem pro nás všechny“ (Iglesias – Block 2019: 8). Tato obava je přítomná i v české debatě o UNP. Filozof Miloslav Bednář ve své polemice s Markem Hrubcem a Martinem Brabcem píše, že UNP představuje svobodu, která je řízena ze strany státních orgánů, tudíž reálně představuje nesvobodu. Pro zachování svobody a důstojnosti je proto podle něj vhodnější stávající systém sociálního státu (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 56–57). Vůči UNP existují však i další závažnější výhrady založené na tom, jak je příjem financován a kým je distribuován.

4.2 Daně a stát

Tvrdit, že pravicoví libertariáni považují daně za nespravedlivé není úplně přesné. Rothbard totiž považoval samotnou existenci daní za přímou překážku svobodě. Definicí otroctví je nucená práce, když nám tedy stát vezme část našeho výdělku ve formě daní, reálně jsme nepracovali sami pro sebe, ale byli jsme nuceni pracovat pro stát (Gordon 2007: 33). Jak jsem již popsal v předchozí kapitole, došlo tím k porušení principu sebevlastnictví a k porušení přirozeného práva na soukromý majetek. Avšak žijeme v demokracii a můžeme spoluovlivňovat určitým způsobem, jak je s našimi daněmi nakládáno – nevyvrací to argument o otroctví? Rothbard se domnívá, že nikoliv. V demokracii je zkrátka otrokářem většina, je to tedy jen jiná forma otroctví, kde každý vlastní kousek jiného člověka (ibid.: 34). Pokud daně odmítu platit přichází trest. Stát se tedy dle Rothbarda chová jako zloděj, který nás pod pohrůžkou násilí připraví o naše peníze. Využívá přitom monopol, který na používání násilí má a podobně jako monopoly v hospodářství vede i tento monopol ve výsledku k neefektivitě (Rothbard – Hoppe 2014: 161–163). Mohli bychom namítnout, že existuje něco jako společenská smlouva o tom, že daně platit budeme, ovšem dle Rothbarda by za prvé musel skutečně každý člen společnosti dát svůj explicitní souhlas se svým vlastním zdaněním⁶ (ibid.: 164) a za druhé ani náš souhlas nemění nic na tom, že byla porušena naše práva. Jak Rothbard píše: „Skutečnost, že většina může podporovat nebo schvalovat čin krádeže, nesnižuje trestní podstatu činu ani jeho vážnou nespravedlnost“ (ibid.: 164).

Tyto předpoklady by značně znesnadnily implementaci UNP. „Univerzálním základním příjmem míním příjem vyplácený vládou ve stejné výši a v pravidelných intervalech každému dospělému členovi společnosti“ (Parijs – Hrubec – Brabec 2007: 34). Tak to zní první věta van Parijsovi definice UNP. Pro naplnění jeho koncepce je zapotřebí nějaká centrální vláda, tudíž i nějaká forma státu. Avšak Rothbard stát explicitně odmítá a s ním i zdanění, které bývá ve většině případů vnímáno jako primární způsob, jak UNP ufinancovat. Rothbard rovněž neuznává ani Lockovskou podmínku, podle níž člověk, když vytváří soukromé vlastnictví vždy musí ponechat dost zdrojů i pro ostatní členy společnosti, aby i oni měli z čeho vytvořit své soukromé vlastnictví (Zwollinsky 2013). Podle Rothbarda tak vzniká soukromé vlastnictví pouze tím, že „smísíme“ naši

---

⁶ To je v příkrém protikladu k Rawlsovu kontraktualismu rozebíraném v předchozí kapitole.

práci s externím zdrojem (Terteleac 2017: 65–66). Jak jsem již ukázal v předcházejících kapitolách, právě Lockovská podmínka může sloužit k ospravedlnění UNP.

Výše zmíněné Rothbardovy teze se ovšem explicitně nestaví proti UNP. Můžeme si proto představit soukromou iniciativu bohatého jedince, který spustí program UNP, protože je přesvědčen, že takto může prokázat co největší dobro. Tento Mecenáš to tedy nedělá zadarmo, ale proto aby získal dobrý pocit. Ten, kdo o to má zájem do programu vstoupí, ten, kdo o tom zájem nemá, nemusí. Mezi mecenášem a příjemcem vzniká tedy určitá forma smlouvy, kdy obě strany něco získají. Příjemce získává peníze navíc a mecenáš zmíněný pocit dobrého skutku. A jelikož mecenáš financuje příjem ze svých soukromých obchodních aktivit, neporušuje jeho varianta UNP Rothbardovo vnímání svobody. Tento myšlenkový experiment se příliš nevzdaluje od reality, existují soukromé organizace, které poskytují určitou formu UNP – je to nezisková organizace GiveDirectly zmíněná v úvodu mé bakalářské práce či UBI4ALL, což je celoevropská iniciativa, která vybírá peníze na UNP díky crowdfundingové kampani, zájemce o UNP se pak může přihlásit do loterie této organizace a pokud bude mít štěstí a vyhraje, tak bude každý měsíc po celý jeden rok dostávat částku 800 euro (UBI4ALL 2023).

Mohlo by tento koncept soukromého UNP fungovat v rámci Rothbardovy vize svobodné společnosti? Pro odpověď je potřeba se nejdřív podívat, jak Rothbard vnímá smlouvy. „Právo na smlouvu je striktně odvozeno od práva na soukromý majetek, a proto jediné vymahatelné smlouvy (tj. podpořené sankcí právního donucení) by měly být takové, kde nedodržení smlouvy jednou stranou znamená krádež majetku druhé strany“ (Rothbard – Hoppe 2014: 133). Pokud by mecenáš přestal vyplácet UNP, příjemce by o něj nebyl okraden, protože na něj nemá žádný reálný nárok. A jak Rothbard upozorňuje, tak „Život je vždy nejistý, vždy riskantní“ (ibid.: 136). Podmínky se mohou měnit. Náš mecenáš může zkrachovat a přijít na mizinu, lidé si z různých důvodů mohou svoji účast na programu rozmyslet. Mezi oběma stranami dle Rothbarda nevznikla smlouva, ale pouze a jenom slib, který může být kdykoliv zrušen (ibid.). Srovnajme to s obhájci UNP, kteří jej považují za lidské právo, které by mělo být přímo soudně vymáhatelné (Wispelaere – Morales 2016: 921). UNP jako slib by nemohlo být z principu stálé, a jak jsem blíže popsal v první kapitole, tak právě stálost a pravidelnost jsou jedním z jeho hlavních benefitů a definičních znaků. Další problémem je i fakt, že jde o čistě soukromou aktivitu, která by už z logiky věci nemohla pokrýt významnější část společnosti –

ztrácíme s tím tedy i další výhody UNP. I když by tak jistá forma UNP byla v Rothbradově světě možná, je k diskuzi, jestli by se podobná soukromá iniciativa vůbec dala ve finále za UNP označovat. Matt Zwollinsky, pravicový libertarián, který UNP podporuje dochází k závěru, že jak anarchokapitalismus, tak minimální stát Nozicka není vhodný pro obhájení UNP a rozvíjí proto spíše obhajobu postavenou na klasickém liberalismu (Zwollinsky 2010: 6).

5 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat argumentaci, kterou belgický filozof Philippe van Parijs ospravedlňuje koncepci univerzálního nepodmíněného příjmu. V první kapitole jsem nadefinoval UNP a seznámil čtenáře s jeho stručnou historií. V druhé kapitole jsem pak rozebral argumenty, které pro ospravedlnění konceptu van Parijs používá. Zde jsem identifikoval jako nejdůležitější argument skutečné svobody, který staví na teorii spravedlnosti Johna Rawlse. Zároveň s tím jsem i uvedl kritiku van Parijsova přístupu k Rawlsovi. Ve třetí kapitole jsem pak van Parijsův levicově libertariánský pohled na svobodu komparoval s opačným názorem v rámci libertariánského myšlenkového proudu, když jsem analyzoval, jak svobodu vnímá pravicový libertarián Murray Rothbard.

V bakalářské práci jsem dále identifikoval dva zásadní argumenty proti spravedlnosti konceptu UNP. První argument založený na kritice univerzality a druhý argument založený na problematice vnímání svobody. První argument považuje za nespravedlivé, aby příjem dostávali i ti, kteří nijak aktivně neparticipují na chodu společnosti či příjem navíc nepotřebují vzhledem ke své dobré socioekonomické pozici. Zde bych rád nadnesl otázku, zda se skutečně jedná o zásadní námitku. Jak ukazuje průzkum veřejného mínění, který jsem uvedl hned v první kapitole, tak 90 % respondentů na Aljašce souhlasí s univerzalitou tamější verze UNP. Nelze tvrdit, že by aljašská společnost ztrácela svoji kohezi vlivem nespravedlivého přidělování peněz, či že by čelila zvyšujícímu se počtu „příživníků“. Zdá se, že jakmile je uvedeno UNP do praxe, tak jeho fungování vyvrací tuto morální námitku. Avšak pouze další stejně tak početné a dlouhotrvající experimenty s UNP mohou prokázat tuto domněnku.

Druhý argument kritizuje fakt, že by příjem byl distribuován vládou. Zatímco van Parijs UNP vidí jako cestu, jak rozšířit svobodu, odpůrci z řad pravicových libertariánů se domnívají, že by právě tento fakt znamenal snížení svobody jedince, protože by vytvářel jeho závislost na státu. Jak jsem ilustroval ve třetí kapitole není to argument jako takový proti UNP, i v rámci pravicového libertarianismu a jeho extrémní formy anarchokapitalismu je možné obhájit nějakou formu UNP jakožto soukromé iniciativy, ovšem šlo by o velmi odlišnou koncepci od té, kterou prosazuje van Parijs. Případná podoba a dopady takové to formy UNP jsou témata, která by si zasloužila další výzkum.

V práci jsem rovněž stručně seznámil čtenáře s možnými alternativami k UNP, a to se základním kapitálem a participačním příjmem. Avšak obě tyto alternativy postrádají řadu kvalit, které činí UNP tak atraktivním napříč ideovým spektrem. Zjišťování, kdo skutečně participuje na chodu společnosti, a zaslouží si příjem, by nutně vedlo k narušování soukromí ze strany státu a vyžadovalo by to velkou byrokratickou námahu. To znemožňuje jakékoliv obhajování participačního příjmu z pozic libertarianismu. Základní kapitál by zase kvůli svojí jednorázovosti pravděpodobně nedokázal snížit nerovnosti ve společnosti a nemohl by ani účinně tlumit negativní dopady jevů robotizace a globalizace. Jinými slovy postrádá řadu benefitů, které UNP nabízí.

Dle van Parijse je spravedlivá společnost svobodnou společností, a jelikož UNP účinně rozšiřuje svobodu jednotlivce, tak je spravedlivý. Jakým způsobem chudoba způsobuje nesvobodu jednotlivce například dobře popsal ve svojí knize *Na dně v Paříži a Londýně* (1933) George Orwell. I mé vlastní osobní zkušenosti mi ukazují, že materiální nedostatek je největším nepřítelem svobody. Při psaní této bakalářské práce jsem si tedy potvrdil svůj názor, že UNP by byl spravedlivý, protože by zvýšil pozitivní svobodu velkého množství lidí a zásadně by pomohl při řešení řady společenských problémů.

Téma univerzálního nepodmíněného příjmu se v České republice i nadále těší relativně malému zájmu akademiků. Samotná tematika UNP přitom vybízí k širokému intersekciónálnímu výzkumu. Problematika, která si zaslouží další bádání mohla být v této práci bohužel jen místy nastíněna, a to vzhledem k jejímu zaměření na oblast politické filozofie. Budoucí výzkum by se tak mohl zaměřit na legální aspekty případné implementace UNP do českého právního systému, případně na to, jaké celkové dopady by zavedení UNP mělo na tuzemskou ekonomiku, případně na systém sociálního zabezpečení. V případě iniciace experimentů s UNP by se mohl zkoumat jeho dopad na psychiku jedince případně jeho sociální dopady na vybrané komunity. Doufám, že tato bakalářská práce přispěje svým malým dílem k rozvíjení akademické diskuse o UNP v naší republice.

6 Seznam použité literatury a pramenů

Berman M. – Reamey R. (2016). *Permanent Fund Dividends and Poverty in Alaska*. Příspěvek z Anchorage Population and Economic Data Workshop. 18. 10. 2016, Anchorage. (https://iseralaska.org/static/legacy_publication_links/2016_12-PFDandPoverty.pdf, 23. 3. 2023).

Bidadanure J. U. (2019). The Political Theory of Universal Basic Income. *Annual Review of Political Science* 22 (1), s. 481–501.

Birnbaum S. (2011). Should surfers be ostracized? Basic income, liberal neutrality, and the work ethos. *Politics, Philosophy & Economics* 10 (4), s. 396–419.

Block F. (2003). Why pay Bill Gates? In: Parijs P. V. a kol., *What's Wrong with a Free Lunch?* (Boston: Beacon Press), s. 85–89.

Brian D. (2021). What does Slavoj Žižek think about universal basic income? *Ideapod.com*. 30. 9. 2021. (<https://ideapod.com/zizek-universal-basic-income/>, 23. 3. 2023).

Buchanan A. (1980). A critical Introduction to Rawls' Theory of Justice. In: Blocker H.G. – Smith E.H. eds., *John Rawls' Theory of social Justice. An Introduction*. (Athens: Ohio University Press), s. 5–41.

Bussu S. (2015). What about a participation income? *Involve.org*. 12. 6. 2015. (<https://involve.org.uk/resources/blog/opinion/what-about-participation-income>, 23. 3. 2023).

Campbell T. (1988). *Justice*. (London: Macmillan Education LTD).

Caplan B. (2008). Anarchism. In: Hamowy R., *The Encyclopedia of Libertarianism* (Londýn: Sage Publications), s. 10–12.

Carey K. (2021). Do Not Be Alarmed by Wild Predictions of Robots Taking Everyone's Jobs. *Slate.com*. 31. 3. 2021. (<https://slate.com/technology/2021/03/job-loss-automation-robots-predictions.html>, 23. 3. 2023).

Connely A. (2021). 'You Can Trust People To Give Them Cash': Why Skeptics Of Universal Basic Income Are Wrong. *GBH*. 18. 5. 2021 (<https://www.wgbh.org/news/local-news/2021/05/18/you-can-trust-people-to-give-them-cash-why-skeptics-of-universal-basic-income-are-wrong>, 23. 3. 2023).

Cunliffe J. – Erreygers G. (2003). Basic Income? Basic Capital! Origins and Issues of a Debate. *Journal of Political Philosophy* 11. s. 89–110

Doran J. (2020). Všeobecný základní (nepodmíněný) příjem: Trojský kůň. *KSM.cz*. 16. 12. 2020. (<http://www.ksm.cz/nazory-a-polemika/4508-vseobecny-zakladni-nepodmineny-prijem-trojsky-kun>, 23. 3. 2023).

Drulák P. – Keller J. – Stropnický M. – Švihlíková I. (2021). Teze za spravedlivou společnost. In: Drulák P. – Keller J. – Stropnický M. – Švihlíková I. eds., *Budoucnost levice bez liberalismu*. (Praha: Masarykova demokratická akademie), s. 17–30.

EuVisions (2017). *A basic income for all? A conversation between Maurizio Ferrera and Philippe Van Parijs*. 23. 10. 2017. (<https://medium.com/euvisions/a-basic-income-for-all-a-conversation-between-maurizio-ferrera-and-philippe-van-parijs-e7ec13f13c4b>, 23. 3. 2023).

Expats.cz (2022). *Czechs support for a universal basic income among the lowest in the EU*. 9. 8. 2022. (<https://www.expats.cz/czech-news/article/few-czechs-showed-support-for-monthly-basic-income-payments-for-all>, 23. 3. 2023).

Farrelly C. (1999). Justice and a Citizens' Basic Income. *Journal of Applied Philosophy* 16 (3), s. 283–296.

Fisher M. (2021). *Postcapitalist Desire: The Final Lectures*. (London: Repeater Books).

Germain J. (2022). Guaranteed Income Pilot Programs Have Changed Young People's Lives. *Teen Vogue*. 6. 9. 2022. (<https://www.teenvogue.com/story/guaranteed-income-pilot-programs>).

Google Finance (2022). *Z Americký dolar na Česká koruna*. (https://www.google.com/finance/quote/USD-CZK?sa=X&ved=2ahUKEwjQ2sOBzPL9AhXiS_EDHbuvBoUQmY0JegQIBhAd, 2. 12. 2022).

Gordon D. (2007). Murray Rothbard's Philosophy of Freedom. *Foundation for Economic Education*. 1. 11. 2007. (<https://fee.org/articles/murray-rothbards-philosophy-of-freedom/>, 24. 3. 2023).

Gordon D. (nedatováno). Murray N. Rothbard. *MisesInstitute*. (<https://mises.org/profile/murray-n-rothbard>, 24. 3. 2023).

Ha A. (nedatováno). Universal Basic Income on South Korea Social Welfare. *Leadership and Democracy Lab*. (<https://www.democracylab.uwo.ca/research/opeds/Universality%20of%20Universal%20Basic%20Income.html>, 23. 3. 2023).

Harstad P. (2017). *Executive Summary of Findings from a Survey of Alaska Voters on the PFD*. (<https://economicsecurityproject.org/wp-content/uploads/2022/10/221010-Harstad-Strategic.pdf>, 23. 3. 2023).

Hemel D. – Fleischer M. (2017). Atlas Nods: The Libertarian Case for a Basic Income. *Wisconsin Law Review* 1189, s. 1189–1271.

Hemel J. D. (2019). Basic Income as a Human Right. In: Alston Philip – Nikki Reisch. *Tax, inequality, and human rights*. (Oxford: Oxford University Press), s. 541–550.

Henderson D. R. (2015). A Philosophical Economist's Case against a Government-Guaranteed Basic Income. *The Independent Review* 19 (4), s. 489–502.

Heroine.cz. (nedatováno). *Neviditelná práce / druhá směna / chore gap*. (<https://www.heroine.cz/feministicky-slovník/neviditelna-prace-druha-smena>, 23. 3. 2023).

Hrubec M. – Brabec M. – Minářová M. (2021). *Základní Příjem Ve Světě: Argumenty, Experimenty, Dějiny*. (Praha: Epoque).

Hunt B. (2022). Self-ownership and libertarianism: we must fully own ourselves to be free. *Students for liberty*. (<https://studentsforliberty.org/blog/self-ownership-and-libertarianism/>, 24. 3. 2023).

Chung W. – Ha - Kim B. (2016), Money transfer and birth weight: Evidence from the Alaska permanent fund dividend. *Economic Inquiry* 54, s. 576–590.

Iglesias D. – Block E. W. (2019). Universal Basic Income: A Critique. *Romanian Economic Business Review* 14 (3), s. 7–8.

Jeřábková D. (2021). Piráti hledají cestu k základnímu příjmu pro všechny. Skrz vyšší daně. *Novinky.cz*. (<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-pirati-hledaji-cestu-k-zakladnimu-prijmu-pro-vsechny-skrz-vyssi-dane-40358101>, 23. 3. 2023).

Jun-tae K. (2022). [Herald Interview] 'Lee Jae-myung's universal basic income would change society'. *The Korean Herald*. 14. 2. 2022. (<https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20220214000271>, 23. 3. 2023).

Keller J. (nedatováno). *Odcizení*. Sociologická encyklopedie. (<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Odcizení>, 23. 3. 2023).

King J. E. – Marangos J. (2006). Two arguments for basic income: Thomas Paine (1737-1809) and Thomas Spencer (1750-1814). *History of Economic Ideas* 14 (1), s. 55–71.

Konečná K. (nedatováno). Přišel čas na nepodmíněný základní příjem? *Konecna.cz*. (<https://konecna.cz/prisel-cas-na-nepodmineney-zakladni-prijem/>, 23. 3. 2023).

Kovic M. (2020). The Utilitarian Case against the Universal Basic Income. *SocArXiv*. (<https://osf.io/preprints/socarxiv/xsqzp/>, 23. 3. 2023).

KSM (2017). *Nepodmíněný příjem – řešení chudoby nebo cesta k zbidáčení?* (<http://www.ksm.cz/nazory-a-polemika/3991-nepodmineney-prijem-reseni-chudoby-nebo-cesta-k-zbidaceni>, 23. 3. 2023).

Lenin V. I. (1913). Tři zdroje a tři součásti marxismu. *Marxist Archive*. (<https://www.marxists.org/cestina/lenin/1913/031913o.html>, 26. 3. 2023).

Levice (2021). *Dlouhodobý program* (https://jsmelevice.cz/wp-content/uploads/2022/01/Program-Levice_2021.pdf, 23. 3. 2023).

Libertarianism.org (nedatováno). Murray Rothbard. (<https://www.libertarianism.org/people/murray-rothbard>, 24. 3. 2023).

Linke R. (2018). Negative income tax, explained. *Manegment Sloan School*. 7. 2. 2018. (<https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/negative-income-tax-explained>, 23. 3. 2023).

Lowrey A. (2020). *Dejte lidem peníze*. (Praha: Argo).

Marangos J. (2004). Social Dividend versus Basic Income Guarantee in Market Socialism. *International Journal of Political Economy* 34 (3), s. 20–40.

Marx K. (1977). *Mzda, cena a zisk*. (Praha: Nakladatelství Svoboda).

Marx K. – Engels B. (1958). Kritika německé ideologie. In: Hrbka M. – Vyhnalík O., *K.Marx. B. Engels. Spisy. Svazek 3*. (Praha: Státní nakladatelství politické literatury).

Matthews D. (2019). A charity dropped a massive stimulus package on rural Kenya — and transformed the economy, *Vox*. 25. 11. 2019. (<https://www.vox.com/future-perfect/2019/11/25/20973151/givedirectly-basic-income-kenya-study-stimulus>, 23. 3. 2023).

Melzochová J. – Špecián P. (2015). An Estimate of the Basic Income Costs: Case of the Czech Republic, *Procedia Economics and Finance* 30, s. 550–557.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2022). *Žádost o příspěvek na bydlení*. (<https://www.mpsv.cz/-/zadost-o-prispevek-na-bydleni>, 23. 3. 2023).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2022). *Životní a existenční minimum*. (<https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum>, 1. 1. 2023).

Nettle, D. – Johnson, E. – Johnson, M. – Saxe R. (2021). Why has the COVID-19 pandemic increased support for Universal Basic Income? *Humanit Soc Sci Commun* 8 (79), s. 1–12.

Parijs P. V. – Yannick V. (2017). *Basic Income. A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*. (Cambridge: Harvard University Press).

Parijs P. V. (1991). Why Surfers Should be Fed: The Liberal Case for an Unconditional Basic Income. *Philosophy & Public Affairs* 20(2), s. 101–131.

Parijs P. V. (1991). Why Surfers Should Be Fed: The Liberal Case for an Unconditional Basic Income. *Philosophy & Public Affairs* 20 (2), s. 101–131.

Parijs P. V. (2003). *Real Freedom for All: What (If Anything) Can Justify Capitalism?* (Oxford: Clarendon).

Parijs P. V. (nedatováno). *A short history of the Basic Income idea*. BIEN. (<https://basicincome.org/history/>, 23. 3. 2023).

Parijs V. P. – Hrubec M – Brabec M. (2007). *Všeobecný základní příjem: Právo na lenost, nebo na přežití?* (Praha: Filosofia).

Parijs V. P. (1992). Competing Justifications of Basic Income. In: Parijs V.P. ed., *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations of a Radical Reform* (Londýn: Verso), s. 3–47.

Pettit P. (2007). A Republican Right to Basic Income? *Basic Income Studies* 2 (2), s. 1–8.

Philippe van Parijs. In: Youtube [online]. 29. 7. 2018 (<https://www.youtube.com/watch?v=PNqgP1MFlaY>, 23. 3. 2023). Kanál uživatele *Presenza español*.

Rallo R. J. (2019). Hayek Did Not Embrace a Universal Basic Income. *The Independent Review* 24 (3), s. 347–59.

Rauels L. (2021). Could Colombia's Protests Derail its Basic Income Experiment? *Americas Quarterly*. 29. 4. 2021 (<https://www.americasquarterly.org/article/could-colombias-protests-derail-its-basic-income-experiment/>, 23. 3. 2023).

Rawls J. (1995). *Teorie Spravedlnosti*. (Praha: Victoria Publishing).

Rothbard N. M. – Hoppe H. H. (2014). *The Ethics of Liberty*. (New York: New York University Press).

Strana Národ Sobě (nedatováno). *Nepodmíněný příjem*. (<https://strana-narod-sobe.cz/nepodmineny-prijem/>, 23. 3. 2023).

Suzuku S. (2020). Universal basic income gains support in South Korea after COVID. *Nikkei ASIA*. 25. 9. 2020 (<https://asia.nikkei.com/Politics/Universal-basic-income-gains-support-in-South-Korea-after-COVID>).

Swift A. (2005). *Politická Filozofie: Základní otázky moderní politologie*. (Praha: Portál).

Taylor R. (2005). Self-Ownership and the Limits of Libertarianism. *Social Theory and Practice* 31, s. 465–482.

Telles P. (2020). COVID-19: Brazil implements basic income policy following massive civil society campaign. *Opendemocracy.net*. 21. 4. 2020. (<https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/covid-19-brazil-implements-basic-income-policy-following-massive-civil-society-campaign/>, 23. 3. 2023).

Terteleac V. A. (2017). Right-libertarianism and universal basic income: reasons for skepticism. *Perspective Politice* 10 (2), s. 63–71.

The University of Texas at Austin (nedatováno). *Utilitarianism*. (<https://ethicsunwrapped.utexas.edu/glossary/utilitarianism>, 23. 3. 2023).

The World Bank (2021). *Czechia*. (<https://data.worldbank.org/country/CZ>, 23. 3. 2023).

Tondani D. (2009). Universal Basic Income and Negative Income Tax: Two different ways of thinking redistribution. *The Journal of Socio-Economics* 38 (2), s. 246–255.

Torisky E. V. (1993). Van Parijs, Rawls, and Unconditional Basic Income. *Analysis* 53 (4), s. 289–97.

Tse V. (2016). Ethics of Universal Basic Income. *The Seven Pillars Institute*. 18. 10. 2016 (<https://sevenpillarsinstitute.org/ethics-of-universal-basic-income/>, 23. 3. 2023).

UBI4ALL (2023). *What would you change in your life with a Basic Income?* (<https://www.ubi4all.eu>, 24.3. 2023).

van der Veen Robert J. – Parijs P. V (1986). A Capitalist Road to Communism. *Theory and Society* 15 (5), s. 635–655.

Vanderborght Y. – Widerquist K. (2013). Introduction. The Feminist Response to Basic Income. In: Widerquist K. – Noguera J. V. – Vanderborght. J. –De Wispelaere J. eds., *Basic Income: An Anthology of Contemporary Research*. (Chichester: Blackwell publishing).

Who is Andrew Yang, the Internet's Favorite Candidate? | 2020 Presidential Candidate. In: Youtube [online]. 7. 5. 2019 (https://www.youtube.com/watch?v=eSb1_lHcSsg; 29. 10. 2022). Kanál uživatele The New York Times.

Wispelaere J. – Morales L. (2016). Is there (or should there be) a right to basic income? *Philosophy & Social Criticism*. 42 (9), s. 920–936.

Wolff R. P. (1977). Robert Nozick's derivation of the minimal state. *Arizona Law Review* 19, s. 7–30.

Yang A. (2018). *The War on Normal People*. (New York: Hachette Book Group).

Za bydlení (2021). *Bydlení jako problém. Zpráva o vyloučení z bydlení*. (<http://socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Ostatni/Bydleni-jako-problem-2021.pdf>, 23.3.2023).

Zwolinski M. (2010). Classical Liberalism and the Basic Income. *Basic Income Studies* 6 (2), s. 1–14.

Zwolinski M. (2015). Property Rights, Coercion, and the Welfare State: The Libertarian Case for a Basic Income for All. *The Independent Review* 19 (4), s. 515–29.

Zwollinsky M. (2013). Locke and Nozick on the justification of property. *Libertarianism.org*. 18. 2. 2013. (<https://www.libertarianism.org/blog/locke-nozick-justification-property>, 23. 3. 2023).

7 Resumé

This thesis aims to analyse the debate on the fairness of the concept of Universal Basic Income (UBI) as advocated by the Belgian philosopher and left-libertarian Philippe Van Parijs. The first chapter of the thesis is divided into two subchapters, in the first I describe how Van Parijs defines the concept of UBI and in the second I briefly present how the arguments in defence of the UBI have evolved throughout the history - from the argument of common ownership of land used by left-wing radicals, to the neoliberal argument that the UNP would serve as a tool to make the state apparatus smaller, to the pragmatic argument of UBI as a protection against the negative aspects of robotization and globalisation.

In the second chapter, I critically analyse the arguments that Van Parijs uses to justify his conception of the UBI. In the first subsection of the second chapter, I examine arguments from non-libertarian schools of thought, i.e., feminism, utilitarianism, Marxism, and republicanism. In the second subchapter, I discuss libertarian arguments in support of the UBI, here I identify as the most important Van Parijs' argument of real freedom, which is based on John Rawls' Theory of Justice. Van Parijs claims that UBI can enlarge our freedom. Along this, in this section I also identify main Rawlsian arguments against justice of UBI, which is built on a critique of the universality of the UBI. According to this argument it is unfair for those who do not contribute to the liberal society in any way to receive an income from society.

In third chapter, I compare Van Parijs' understanding of freedom with that of Murray Rothbard, a right-wing libertarian. Based on this comparison, I then discuss the second major argument against justice of UBI, namely that the UBI is not just because it creates dependence of the individual on the state entity that distributes UBI. Universal Income, according to this right-libertarian argument, does not expand freedom, as Van Parijs believes, but takes it away.

I then summarize these key arguments and conclude that the first Rawlsian argument against the fairness of the UNP is not entirely justified given that Van Parijs proposes combining the UBI with an increased emphasis on the work ethos and given the fact that public opinion polling from Alaska, where the largest UBI program in terms of number and duration is currently running, shows residents' satisfaction with universality of the Income. The second argument against UBI fairness, then, in my view, does not

criticize the income itself as much as the way it is distributed. Given that the UBI can be distributed by a non-state entity I do not consider this to be a compelling argument against the fairness of the UNP. I thus conclude that Van Parijs' concept of the UBI is fair.